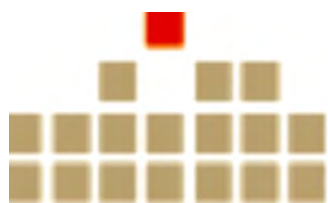

Østfoldslekt

Digitalt medlemsblad

nr. 3 - 2023

SLEKT OG DATA
ØSTFOLD

INNHold

3. Lederspalte, av Henning Pytterud
5. Glimt fra vårens aktiviteter: Inger-Lise Grusds historie
10. De reisendes liv i Kristiania, av Kai-Samuel Vigardt og Johanne Bergkvist
22. Dåpskjolen, av Henning Pytterud
25. Reportasje fra de svenske slektsforskerdagene i Östersund, av Margaret H. Strand
34. Datahjørnet: Trenger jeg antivirus? av Henning Pytterud
36. Besøk hos ArkivØst, av Margaret H. Strand
40. Slektsgranskertips

Bildet på forsiden:

Kai-Samuel Vigardt holder foredrag om de reisende i Bøndernes Hus i mai.

Se artikkelen på side 10.

Aktivitetskalender senhøsten 2023

Torsdag 19. okt. kl. 18.30 på Folkenborg Museum i Mysen: Medlemsmøte: Leting i svenske kilder, ved Petter Lilleby

Mandag 23. okt. kl. 18.30 på Lionshuset, Skjeberg: Legacy brukergruppe

Lørdag 28. oktober fra kl. 11.00-15.00: SLEKTSFORSKERDAGEN. Se side 4 for flere opplysninger!

Torsdag 9. nov. kl. 18.30 på Justushuset i Moss: Treff for slektsbokgruppen

Torsdag 16. nov. kl. 18.30 på Trøgstad Bibliotek: Medlemsmøte

Lørdag 18. nov. kl. 11.00-13.00 på Bøndernes Hus, Råde: Medlemsmøte

Mandag 27. nov. kl. 18.30 på Lionshuset, Skjeberg: Legacy brukergruppe

Lørdag 9. des. på Bøndernes Hus i Råde: JULEBORD med underholdning av buktaler Erik Mogeno. Flere opplysninger om klokkeslett mm. vil bli sendt ut. Påmelding til sekretær Petter Lilleby innen 25/11: sekretar@of.slektogdata.no
Egenandel per person: kr. 200,-

Kjære medlemmer!

Hvor langt tilbake har du kommet?

Dette spørsmålet dukker opp fra tid til annen. Kanskje man er i familieselskap eller blant venner og kjente som ikke er slektsgranskere. Det forventede svar hvis man skal bli oppfattet som «dreven» slektsgransker, er på sekstenhundretallet eller helst før.

Når jeg hevder at kildene så langt tilbake er ufullstendige, er reaksjonen preget av skepsis. Hvis situasjonen allerede er passende uformell, kan jeg hevde at for å komme lenger tilbake må det være snakk om kjeltringer eller adelige. Om vedkommende tror meg eller ikke får så være.

Heldigvis er slektsgransking som hobby ganske godt kjent. Det kan vi takke TV-program som «Ukjent arving» og «Hvem tror du at du er» for. Programmene viser et glansbilde av hobbyen. Man kan få inntrykk av at protokoller med spennende innhold dukker opp på en tralle. Etter å bla et par sider kommer man til kjente navn og løsning på mysteriene. Mange vil nok gjennomskue framstillingen som TV-versjon, men likevel kan det være langt til virkeligheten.

Vi er flinke til å skrive gårdshistorie og det utgis mange slektsbøker. Om noen år vil de være rene gullgruvene for våre slektsgranskende etterkommere.

Hvis du har slektsnotater liggende, oppfordrer vi sterkt til å samle det og strukturere stoffet. Det er blitt både billig og lettvinnt å trykke bok, men det viktigste er å samle stoffet. Det kan være i et slektsprogram. En rapport fra slektsprogrammet med kommentarer lagt til i tekstbehandlingen blir et interessant produkt. Det vanskeligste er å komme over fra notere-/samlefasen til skrive-/presentasjonsfasen.

Det finnes etter hvert flere «digitale» måter å spre slektshistorien på. Disse er fine som et alternativ, men det er et faktum at papir er det eneste medium der du ikke trenger maskiner for å se innholdet.

Slekt og Data Østfold har tilgang til avansert skannerutstyr og kan hjelpe hvis det trengs.

Ha en god høst!

Henning Pytterud

Fotografering av GRAVMINNER

Et stort arbeid med å fotografere gravminnene på kirkegårdene i Østfold pågår kontinuerlig. Dette er dugnadsarbeid og har pågått i mange år.

Se:

<https://www.slektogdata.no/gravminner>

Noen kirkegårder trenger nå ny fotografering, siden det har gått mange år siden forrige gang.

Høsten er en fin tid for fotografering av gravminner, særlig nå som sommerens beplantning blir byttet ut med vakker lyng.

De som kunne tenke seg å ta en «fototur» på en av disse kirkegårdene i det vakre høstværet bes ta kontakt med Slekt og Data, v/Anne Marie Sandhaug, for mer informasjon.
Epost: gravreg@of.slektogdata.no

Asak – Halden

Rokke – Halden

Spjærøy – Hvaler

Mysen nye og gamle – Indre Østfold

Moss – Moss

Jeløy – Moss

Leie - Fredrikstad

Velkommen til SLEKTSFORSKER- DAGEN 2023

Slekt og Data Østfold arrangerer slektsforskerdagen i **Bøndernes Hus, Råde, lørdag 28. oktober fra kl. 11.00 til kl. 15.00.**

Her finner man stands der kan man få hjelp til å finne slekt eller gode tips om slektsforskning.

Det blir følgende foredrag:

Kl. 11.30: Kenneth Juel Stavik forteller om arbeidet i Frelsesarmeens ettersøkningsgruppe. Les mer om deres arbeid på: <https://frelsesarmeen.no/sarbare-grupper/sok-etter-savnede-personer>

Kl. 13:00: Helge Gert Simonsen forteller om erfaringen med bruk av krigsarkivene der han fant materialet til sin bok: «Kapringen: isbryteren Isbjørn og evakueringen av Svalbard» som ble utgitt i 2012. Boken omhandler en meget dramatisk episode under krigen.

Glimt fra vårens aktiviteter

Inger-Lise Rothschild Grusds historie

Den 25. mai hadde Slekt og Data Østfold besøk av en dame med en helt spesiell historie å fortelle. Inger-Lise ble født i Oslo i januar 1942, av jødiske foreldre. Høsten 1942 var nettopp den perioden nazistene begynte å arrestere norske jøder og deportere dem til dødsleirene i Tyskland. At hun er her i dag er takket være innsatsen til modige nordmenn som trosset okkupasjonsmaktene. En del av sin historie kjente hun til, men det var mange hull, spesielt om hvordan hun kom seg ut av Norge og hvem som tok seg av henne da moren ble med flyktningetransporten til Sverige. Inger-Lise fortalte at hun ikke selv kunne fortelle sin historie, hun har måttet forske den frem.

Inger-Lises historie er blitt presentert i NRK-serien «*Last: jøder*» som ble lansert i fjor høst. Serien omhandler historien til de 527 jødiske menn, kvinner og barn som ble deportert med skipet DS Donau den 26. november 1942. I alt ble 773 norske jøder deportert til tyske dødsleirer i perioden 1942-43, de fleste til Auschwitz, hvorav kun 38 overlevde. Redning for mange var flukt til Sverige, hjulpet av modige motstandsfolk, grenseløser og gode nordmenn og kvinner som risikerte sitt liv. Det var ca. 1200 jøder som klarte å rømme, fikk vi høre.

*Inger-Lise Rothschild Grusd
på Bøndenes hus i Råde,
akkompagnert av sin mann, Leif.*

Flukten fra Oslo

Faren hadde krysset grensen til Sverige den 8. november 1942, fortalte Inger-Lise. Og Inger-Lises mor var blitt advart av en vennligsinnert politimann like før den skjebnesvangre datoen, 26. november at hun skulle «ta med barnevognen og gå en lang tur».

Men det hadde seg nemlig slik at en forutsetning for å være med i en flyktningelastebil var evnen å være stille, og de ansvarlige for ferden til nabolandet kunne ikke risikere alles liv ved å ta med et spebarn på 10 måneder, som overveiende sannsynlig ville gi lyd fra seg underveis, selv om de ble skjult under kasser med høy på lasteplanet. Det måtte nemlig passeres flere tyske kontrollposter underveis. Hvis det ble hørt en lyd fra høylasset, kunne alle bli oppdaget og arrestert, med døden til følge. Moren bestemte seg derfor å la lille Inger-Lise bli igjen i Oslo, noe som reddet livet til den lille familien. Hun ble lovet at babyen ville bli

tatt godt vare på, men likevel var det en hjerteskjærende avgjørelse å måtte ta.

Foreldrene ble gjenforenet i Sverige, men lille Inger-Lise, som i mellomtiden hadde fått dekknavnet Eva, kom dit først et halvt år senere.

Sommeren 1945 kunne familien vende tilbake til Norge. Men mange nære slektninger og venner var omkommet i tyske gasskamre. Hus og eiendeler var blitt beslaglagt av tyskerne, og de fleste boliger senere overtatt av fremmede personer, så de som vendte tilbake hadde ikke et hjem å gå til.

Bakgrunn

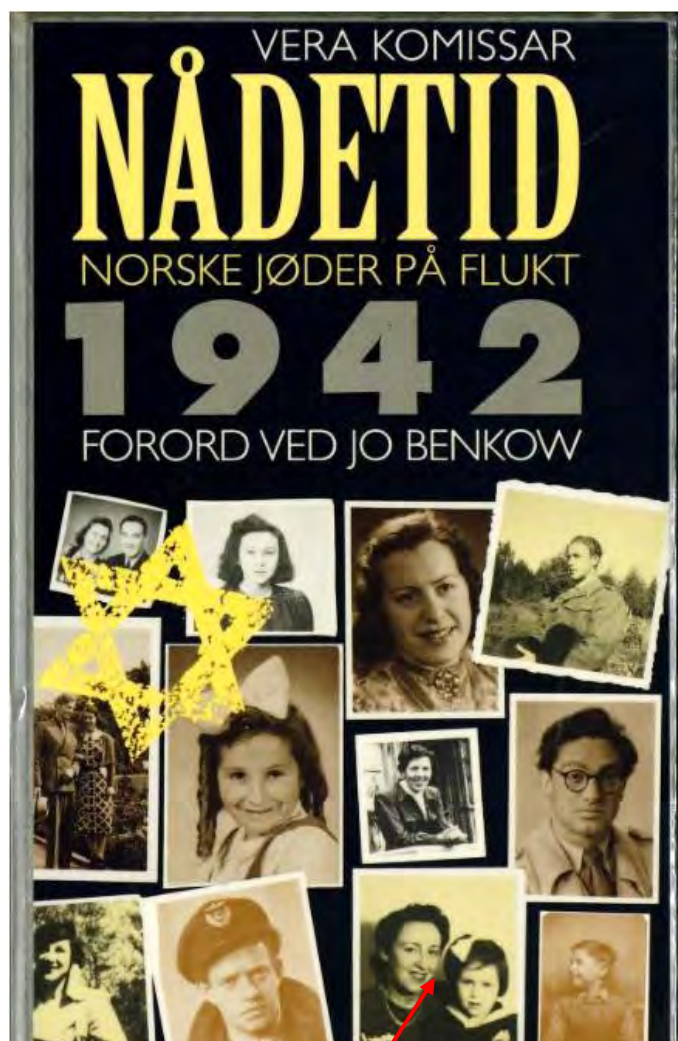
Inger-Lise fortalte litt om familiens bakgrunn, morens slekt var kommet fra Litauen pga. forfølgelse der, ironisk nok. Vi fikk høre litt om hvordan det er å være jøde i Norge, om jødiske høytider som blir feiret og spesielle mattradisjoner.

Hvem skal jeg takke?

I voksen alder visste ikke Inger-Lise hvem hun hadde å takke for at hun var i live. Hvem var den norske familien fra Østlandet som hadde tatt til seg et jødisk spebarn?

Inger-Lises foreldre snakket ikke om opplevelsene under krigen og ville ikke svare på Inger-Lises spørsmål da hun vokste opp. Hun fikk beskjed om å ikke spørre.

Det var først kort tid før moren. Anna Rothschild, døde i 1991 at hun åpnet opp og fortalte det lille hun visste. Hennes historie er gjengitt i boken «Nådetid», sanne beretninger fra okkupasjonstiden, compilert av den dansk-norske forfatteren Vera Komissar, som selv hadde jødisk bakgrunn.

Boken «Nådetid: norske jøder på flukt 1942» er fritt tilgjengelig på [Nasjonalbibliotekets nettbibliotek](#).

Annas historie finner man på side 63.

[Anna og Inger-Lise](#)

Noen av tilhørerne fra Slekt og Data Østfold

Men det viste seg å være flere manglende brikker, og Inger-Lise ga seg ikke før hun hadde nøstet opp alle ledd fra moren forlot henne til de ble gjenforenet i Sverige i mai 1943.

Annas historie

Hennes mann, Arne, kom med flyktningetransporten fra Nordstrand, men på grunn av babyen (selv om de hadde fått sovemedisin til henne fra legen), fikk ikke Anna være med. Hun hadde daglig meldeplikt på Sagene politistasjonen, og det var først da den snille norske politimannen gjentok formaningen strengt dagen etter at hun skjønnte alvoret. Hun flyttet da til sin mor og søstre, før de ble advart av professor Refsdal at også kvinner og barn ville bli arrestert.

Deres gamle foreldre ville ikke forlate sitt hjem. Anna og søstrene dro til en venninne, Elise Iversen. Men den ene søsteren tok den skjebnesvangre avgjørelsen å vende tilbake for å ta seg av foreldrene, og de ble alle deportert.

Professor Refsdal fikk plass til Anna og søsteren på en transport i desember, og det ble ordnet at babyen skulle bli tatt hånd om av «en dame i Lier som nettopp har mistet et spebarn». Dekkhistorie blir diktet opp, og Inger-Lise blir til Eva. Lastebilen, som har 16 passasjerer gjemt om bord må krysse flere kontrollstasjoner, men papirene er i orden og det går bra. De blir møtt av hjemmefronts-folk i skogen og blir geleidet over grensen til Töcksfors. Derfra ble de tatt til Kjesäter for registrering, og møtte Inger-Lises far, Arne, før de ble kjørt videre til flyktningeleir i Norrköping.

Selv om kjentfolk i den norske delegasjonen i Sverige prøvde å finne ut hvordan det sto til med Inger-Lise og få henne til Sverige, var det først den 17. mai 1943 at moren kunne hente henne i Töcksfors. Hvor lille Inger-Lise faktisk hadde vært i mellomtiden, fikk ikke foreldrene vite.

Inger-Lise med sine foreldre

Inger-Lises jakt på sannheten

Inger-Lise prøvde i hele sitt voksne liv å finne ut mer om de personene som hadde hjulpet henne under krigen, uten hell. Besøk i Lier, hvor hun mente hun hadde vært, og undersøkelser der ga ikke resultat, fikk vi høre.

For ett år siden, ble hennes historie kringkastet på programmet **Last: Jøder**. Noe i historien ga gjenklang hos en seer. Denne mannen husket noe en nabo, Anna Solberg, hadde fortalt ham. Hun og mannen hadde tatt seg av et jødisk pikebarn ved navn Eva under krigen.

Ekteparet Solberg hadde bodd i Sigdal, og hadde mistet et barn før krigen. De tok til seg flere barn etter det, blant dem «Eva».

Anna Solberg, som nå var enke, hadde lest Inger-Lises historie i ukebladet Hjemmet høsten 1992, og bedt naboen Gunnar om hjelp til å få kontaktopplysninger til Inger-Lise. Han hadde gitt henne telefonnummeret, men hun hadde ikke ringt innen hun døde kun noen få måneder senere.

Både Gunnar og en slektning av ekteparet Solberg kontaktet NRK etter sendingen i 2022.

Først da fikk Inger-Lise, i en alder av 80 år, vite hvor hun hadde vært og hvem som hadde hatt omsorg for henne.

Det viste seg at morens venninne, Elise Iversen i Oslo, hadde hjulpet flere flyktninger. Iversens hadde forbindelser til Sigdal, og fikk jenta trygt plassert hos familien Solberg der.

Elise hadde også hentet henne da hun skulle gjenforenes med foreldrene, og tatt henne tilbake til Oslo, der en ung dame ved navn Asbjørg Rørvik tok hennes videre til en grenselos i Ørje, som førte dem begge over grensen. Den lille piken ble da fraktet videre til stedet hun skulle få møte sine foreldre igjen.

Inger-Lise hadde tidligere møtt og takket noen av de involverte som hadde reddet henne fra gass-kammeret, de hun etter hvert hadde sporet opp. Blant dem var grenselos Olaf Kasbo.

To av hjelperne, grenselos Olaf Kasbo og Asbjørg Rørvik

Anna Solberg var dessverre avdød innen hennes navn ble kjent, men Inger-Lise fikk hilst på hennes niese, Åsne Vik, som husket den lille babyen som hadde bodd på gården hos tanten og onkelen i et halvt år.

Åsne Vik får takkeblomst fra Inger-Lise (Bilde: NRK)

Leif Grusd

Inger-Lises mann Leif, som var 12 år i 1942, måtte også flykte fra Oslo med sin mor og søster, over Kongsvinger, men den historien fikk vi ikke høre denne gangen.

Babyen Inger-Lise ble reddet fra å bli deportert, men av hvem?

NRK
Nyheter

19:36

Inger-Lise viste klipp fra etterlysningen på Dagsrevyen høsten 2022. Etter denne sendingen og Inger-Lises bidrag til serien Last: Jøder ble NRK kontaktet av både naboen Gunnar og en slektning av Solberg familien fra Sigdal, og brikkene begynte å falle på plass.

Både Leif og Inger-Lise er, på tross av sin «godt voksne» alder, aktive engasjert i å fortelle historien til de norske jødene og fungerer som «tidsvitner» ved Jødisk Museum i Oslo, og Inger-Lise har holdt flere foredrag der hun har fortalt sin historie.

Lenker for den som vil lære mer:

[Jødisk Museum Oslo](#)

[Grenselosmuseet](#)

[Snublesteiner](#)

Seks episoder av dokumentarserien **Last: Jøder** er tilgjengelig i NRK-arkivet:

<https://tv.nrk.no/serie/last-joeder>

Inger-Lise mottar en takkeblomst fra leder Henning Pytterud

Det verste var å reise fra min datter

«Nådelid» heter en bok som nettopp har utkommet på Aschehoug. Undertittelen er «Norske jøder på flukt 1942». Vera Komissar har samlet 12 dramatiske historier om jøder som på mer eller mindre mirakuløs måte unnslopp konsentrasjonsleirene. Her er en av disse historiene. Den handler om Anna Rothschild, hennes mann Arne og datteren Inger Lise. Hver for seg og med lange mellomrom kom de seg over grensen til friheten i Sverige.

Natt til 9. april 1940. Det blir sant før vi bryter opp. Venninnepratene har gått som løst og fast, om barn og familie, om de usikre tidene. Heldigvis ber vi i en fredelig utkant av Europa, langt unna Hitlers rekkevidde og bevisstørst.

Vi er flere som skal samme vei, som anskrårer oss gjennom de øde gatene utover fra Majorstua mens et timeglass renner ut. Den plutselige flyalarmen er en skjærende vekkeklokke for både våkne og sovende.

Jeg lener meg mot veggen i tilfluktsrommet i Waldemar Thranes gate. Håsker plutselig noe en

av søstrene mine spurte om da hun var på besøk for noen dager siden. Hvorfor var det så utrolig mange tysktalende forretningsmenn på Continental?

Den 9. april er forretningsmennene ferdige med den forberedende delen av krigen og kan trekkes i uniform igjen. Dagen etter sitter Arne, foreldrene mine, to av søstrene mine og jeg i en sprengfull buss på flukt fra en by i panikk, en by som ryktene sier skal bombes. Vi kjører i Kongens hjulspor, følger den ruten hun tok fra Oslo til Elverum. Kommer til Aron, broren min, som har en forretning der og som har leid en hytte til oss i Sørskauabygda. Langs veien står folk og gråter. Det er ikke over oss. Gråten er etterriper etter følelsene det kongelige følget nettopp har satt i sving. Flyalarmen går. De tyske flyene er ikke ute etter oss, men de er nå der, med åpne bombeluker rett over busstaket vårt. Under det er ikke hysteriet langt unna. Ta det med ro! Vi skal alle dø en gang, roper en mann i generals uniform. Dermed bryter panikken løs for alvor. Alle kjemper vi oss mot dørene, og alle bleikerer vi dem. En eller annen må likevel ha greid å ta kontrollen, for ut kommer vi til slutt, hete og skjelvende, men absolutt i live.

Vi står på en høyde utenfor Elverum og ser resultatet av tyskernes jakt på Kongen. Kronprinsen og regjeringen. Byen står i brann, og Kongen og hans følge er jaget videre. Dette er overmakten. Dette er krigen. Og den har bare så vidt begynt. Vi blir på hytta til vi i mai hører

På selveste 17. mai 1943 kom Inger Lise også til Sverige. Annes glede var grenseløs.

at det er rolig i Oslo igjen. Da vender vi tilbake, faller inn i den nye hverdagen og tilpasser oss den. Vi driver den lille porteføljefabrikken vår så godt vi kan, herder oss mot synet av soldater i giv akt utenfor Continental og toyer rasjoneringsmerkene etter beste evne. Et år går. I 1941 oppdager jeg at jeg er gravid. Kritikken uteblir ikke. Hvordan kan vi tørre å sette et barn, et jødisk barn, til verden i disse tidene? Tyskerne er rundt oss på alle kanter, hva i all verden tenker vi på? Jeg vender det dove året til. Arne og jeg har vært gift i to år, og barnet er etterlengtet. Om ikke krigen skulle slutte med det aller første, kan den iallfall ikke bli verre enn den er nå. Og det skal vi klare å leve med.

Inger Lise blir født i januar 1942. Synet av henne, lykken ved å ha henne stenger verdens ondskap ute. Krigen stanser ved vår dørsterskel.

Etter arrestasjonene av jødiske menn i Trondheim den 7. oktober begynner ryktene å fly om at tyskerne vil gjøre det samme mot de mannlige jødene i Oslo. Det er for utrolig til å være sant. De har da ikke forbrutt seg mot noen lov, de har da etterlevd alle påbud og for-

bud like godt som enhver annen. Deportasjon og arbeidsleire er som fremmedord for oss. For alle tilfelles skyld går likevel Arne og broren hans i dekning hos ikke-jødiske venner på Sagene. Jeg blir igjen i den lille leiligheten vår i Waldemar Thranes gate.

Natt til den 26. oktober. Byktene har nådd et topp-punkt. Det er ikke lenger sommer. Det er ikke lenger varmt. Likevel renner svetten nedover ansiktet mitt der jeg vandrer i skytteltrafikk mellom balkongen og soveværelset. Er ryktene sanne? Vil de virkelig komme for å ta Arne? I natt? Enda en gang står jeg på balkongen, anstrenger ørene for ikke å høre lyden av en bilmotor. For de kommer vel med bil? Militærbil? Og hvem er de? Tyske soldater? Gestapister?

En skikkelser løser seg opp fra skyggen på gaten, blir til Arne, blir til mannen min som er på vei tilbake for å fortelle at han har hørt at det ikke blir noen arrestasjoner i natt. Jeg er kvalm av angst. Jeg tigger. Jeg ber. Får overtalt ham til slutt, får ham ut av leiligheten, ser ham forsvinne mot Sagene, får reddet li-

Pappa Arne var den første som kom seg til friheten. Han hadde nesten ikke våget å tro at kone og barn skulle komme etter.

Oslo var full av skriblerier som dette de første krigsårene. Uhyggelig og skremmende, ikke bare for jøder

Artikkelen i ukebladet Hjemmet som Anna Solberg leste

De reisendes liv i Kristiania

Den 20. april holdt Slekt og Data Østfolds nye styremedlem, Kai-Samuel Vigardt, et foredrag om de reisende, på Bøndernes hus i Råde. Noen av de tilstedeværende hadde aner av reisende slekt. Følgende artikkel av Kai-Samuel Vigardt (slektsforsker og etterkommer av Slidre-Fredrik og Torpe-Maja) og Johanne Bergkvist (historiker ved Oslo Byarkiv), forteller i mer detalj historien til noen av personene Vigardt omtalte i sitt foredrag. Artikkelen har tidligere vært på trykk i «Byminner». (Bildene fra Bøndernes Hus i Råde er lagt til den opprinnelige artikkelen, og er tatt av redaktør Margaret H. Strand.)

Styremedlem Kai-Samuel Vigardt, kjent fra NRK-programmet «Ukjent arving», holdt et tankevekkende foredrag om de reisende i Bøndernes Hus i april.

De reisende i Oslo

Romanifolket/taterne, de reisende, har en lang historie i Oslo. Flere slo seg ned i byen mer eller mindre fast, mens andre var på gjennomreise. Fra slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet slo mange seg ned i arbeiderforstedene eller bodde i båt ved elvene.

Kristiania, på romanispråket kalt *Baro Fåron*, direkte oversatt storbyen, var tidlig et viktig knutepunkt for de som reiste over større eller mindre områder med handel, som feiere, metallarbeidere eller hestehandlere. Familier bodde i båt langs Akerselva eller Loelva, og reiste ut langs Oslofjorden og kysten for å selge varer og tjenester. Flere kom også til Oslo med båtene sine

for å selge skrapmetall de hadde samlet og kjøpt opp langs kysten. Andre kjøpte varer i hovedstaden, tekstiler, trådsneller eller blekkhus for videresalg på landsbygda.

Ekteparet Adolf Fredrik Nicolaisen og Anne Marie Jakobsdatter kom til Kristiania i 1898.¹ Blant reisende var de kjent som Slidre-Fredrik og Torpe-Maja, han etter sine ferdigheter som knivsliremaker, hun etter sin slekt. Begge kom fra ulike skandinaviske romanislekter. Sammen skulle de bli forfedre for den i dag store reisende slekten Torpene. Slektsnavnet kommer sannsynlig fra et svensk militær-torp, men er også tilskrevet en forvanskning av korpefuglen etter slektens mørke utseende.

¹ Oslo byarkiv, Folketelling 31.12.1905 Grønlandsgate 19

Nomadisk liv og assimilering

På midten av 1800-tallet ble norske myndigheter oppmerksomme på reisende som en etnisk gruppe. Minoriteter skulle kartlegges og for-
norskes i byggingen av nasjonalstaten. Både Slidre-Fredrik og Torpe-Maja ble registrert i teolog og samfunnsgransker Eilert Sundts Fante-
fortegnelser fra 1850- og 1860-tallet.

Adolf Fredrik «Slidre-Fredrik» og Anne Marie Jakobsdatter «Torpe-Maja» hos fotografen da de hadde flyttet til Kristiania i 1898. Foto: Privat eie

Fredrik var første generasjon som ble utsatt for assimileringstiltak da han i 1858 ble tatt fra foreldrene og satt bort mot refusjon fra Fante-
fondet.² For reisende var det likevel vanskelig å selv slå seg ned, og i 1888 klaget Maja over at familien ikke fikk lov til å oppholde seg «nogen længre Tid paa hvert Sted, idet Fattigvæsenet har lagt sig imellom for at hindre dem i at erholde Hjemstavnsret». Familien var blitt arrestert for

tigging av lensmannen i Eid som «saakaldte Omstreifere».³ Ingen av vitnene hadde noe å utsette på deres oppførsel, og selv forklarte Fredrik at han skulle søke arbeid som jern-
banearbeider i Nordland. På veien utførte han gjørtlerarbeid, reparerte blikktøy og klokker, mens Maja av nød ba om en matbit på stedene de stoppet. Tigging var forbudt etter Fattigloven, og paret ble derfor dømt til tvangsarbeid i Bergen.

Ti år senere var de del av den større flyttestrømmen til Kristiania og slo seg ned i byens arbeiderforsteder Grønland, Kampen og Vålerenga.

Adolf Fredrik Nicolaisen og Anne Marie Jakobsdatter slo seg ned i Kristiania 1898. De og deres voksne barn bodde i arbeiderforstedene Grønland, Kampen og Vålerenga.

Bildet viser Kampen politistasjon med Kampen kirke bak. Foto: OB.F18950

Paret var nå godt voksne, han 54, hun 49. Barna var i alderen ni til 26, og hadde alle vokst opp med et tradisjonelt reisende levesett. Barnas fødsler og dåp danner risset av en reiserute over store deler av Østlandet, Sørlandet, Vestlandet, Midt-Norge og helt opp til Nordland og tidvis i Sverige. Familien gikk for det meste, men i perioder reiste de også langs kysten med båt.

I 1897 ble den private organisasjonen Forening til Modarbeidelse av Omstreifervæsenet, senere Norsk Misjon Blant Hjemløse (Misjonen), dannet nettopp for å slå ned på de reisendes levesett. På

² Sundt, Eilert (1859): Fortsat Beretning om Fantefolket, Abelsted, 74 (159). Skien. Nikolai Hansen Bodins 2 Børn, Adolf Fredrik og Anne Marie.

³ Statsarkivet i Bergen, *Futen i Sunnfjord og Nordfjord*. Domsakter 1888 nr. 13-44, nr. 17/88

oppdrag fra staten gjennomførte de omfattende assimileringstiltak med barnehjem, arbeidskolonier og tvangsbosetting frem til 1989. Reisendes kultur og språk skulle utryddes og barna skilles fra foreldrene. Om Torpene skrev Misjonens generalsekretær Ingvald B. Carlsen i 1925 at det «Etter min mening kan der ikke skaffes stort mere ekte omstreifere i Norge end disse folk».⁴ Politikken lå som en mørk skygge over reisendes liv, også Slidre-Fredrik og Torpe-Majas barn.

Livet i arbeiderforstedene: Grønland, Kampen og Vålerenga

I de ulike kildene er reisende gjerne omtalt som omstreifer, tater, fant eller med henvisning til at de tilhørte statskassen. I de kommunale folketellingene er de skrevet inn på lik linje med resten av befolkningen uten noen merknader om etnisitet. I 1905 bodde Fredrik og Maja i en ettroms leilighet i Grønlandsgate 19 med den yngste sønnen Hjalmar og barnebarnet Elias som besteforeldrene tok seg av. Adolf Fredrik var ubemidlet metallarbeider og Anne Marie drev småhandel, sannsynligvis med mannens varer.⁵ I naboileiligheten bodde sønnen Andreas med kone og datter. Han var knivarbeider, og hun drev som svigermora med småhandel. Året før bodde begge familiene på Vålerenga.

I 1900 bodde Adolf Fredrik og Anne Marie i Totengata 13 på Vålerenga med flere av de voksne sønnene, Andreas, Hjalmar og Karl, og deres familier.⁶ I nabolaget bodde flere slektninger av dem eller av svigerbarna deres. Totengata 13 var et toetasjes trehus med fire leiligheter med ett værelse og kjøkken.⁷ I branntaksten fra 1905 er det skrevet at bygget er «meget forfalden».⁸ Huset må ha vært base for flere i familien. Da sønnen Marinius fikk et barn i september 1901 bodde han her med kona. Da parets eneste datter, Hulda, giftet seg i 1903 hos byfogden i Kristiania bodde både bruden og broren Nicolai, som var forlover,

⁴ Riksarkivet, PA-793 Norsk Misjon Blant Hjemløse, Fp 266, personmappe Godin Fredriksen

⁵ Oslo byarkiv, Folketelling 31.12.1905 Grønlandsgate 19

⁶ Riksarkivet, Folketelling 3.12.1900 Totengata 13

*Tre av Torpe-brødrene hos fotografen.
Foto: Privat eie*

også der. Brudgommen, skomakersvennen Karl Ludvig Larsen, fra den reisende slekta Holm fra Trøndelag, signerte papirene selv, mens bruden og vitnene signerte med påholden penn.

Adolf Fredrik eller Anne Marie er ikke å finne i Totengata 13 i 1904, men sønnene, Andreas og Karl, bodde der med koner og barn. Andreas var knivarbeider, blikkenslager og gjørtler. I Misjonens Omstreiferprotokoller er det oppgitt at han streifet om med foreldrene til 1902.⁹ Da han og kona Magda slo seg ned i Kristiania i 1904 hadde paret

⁷ Oslo byarkiv, Folketelling 31.12.1903 Totengata 13

⁸ Oslo byarkiv, Branntakstbestyreren, Branntakster Kristiania

⁹ Riksarkivet, Norsk Misjon Blant Hjemløse, Omstreiferprotokoller

aldri bodd mer enn syv-åtte måneder på ett sted.¹⁰ Sammen fikk de ti barn og alle ble født i Kristiania. Da de giftet seg i Vålerenga kirke i 1911 ble det notert at de hadde flakket om sammen i ni år. I andre etasje bodde den seks år eldre broren, Karl med kona Lina Roos fra Sverige og barn. Hun hadde bodd i Norge siden spedbarnsalderen og snakket norsk, men ingen av dem kunne skrive, og da de ble viet på byfogdens kontor i 1901 signerte de begge med påholden penn. Paret fikk fjorten barn, seks av dem født i Kristiania. Da en av døtrene døde av bronkitt i april 1901 bodde de i Totengata, men bare noen måneder før, da hun ble født i januar, var farens adresse oppgitt til Laksevåg i Bergen. Karl arbeidet som gjørtler og drev handel. I 1904 trengte familien fattigstøtte fordi et av barna trengte legetilsyn. Kristiania kommune krevde refusjon av statskassen. I folketellinga dette året står det at Andreas arbeidet som benarbeider, men i fattig-forstanderens dagbok i 8. krets er han oppført som «gjørtler (omstreifer)»: «Reiser om og kjøber kluder. Barn til same gaar om paa landsbygd med blik tøj».¹¹

Totengata fra Strømsveien ca. 1920.
Foto: Riksantikvaren, Nasjonalbiblioteket

I februar 1903 skrev Morgenbladet at tre «Omstreifere» var i knivslagsmål i en gård i Totengata. Kanskje er det derfor den på folke- munne ble kalt Knivstikkergata. To år senere barket seks-syv personer sammen med kniv og

«Stadig omreisende» står det om Slidre-Fredrik i Fattigforstanderens dagbok fra 8. krets da han ble syk i 1905. Kilde: Oslo byarkiv, Fattigvesenet

andre skarpe gjenstander i et portrom i gata i det Morgenbladet kalte et «Taterslagsmaal».¹² En person ble knivstukket i bakhodet og øyet. Hendelsen er ikke registrert i Polititidende, men i november samme år ble Andreas arrestert.¹³ Han var da blind på det venstre øyet, så han var muligens involvert. Vålerenga politistasjon registrerte flere konflikter mellom reisende i perioden.¹⁴ Mange av sakene handlet om beskyldninger om eller bråk i forbindelse med æreskrenkelser. Sakene kan på den ene siden tolkes som et innblikk i romanikulturens æreskodeks, men på den andre siden et tegn på at de involverte var integrert i bylivet og henvendte seg til politiet, noe som brøt med det sterke insentivet om å holde konflikter og oppgjør skjult for omverdenen.

Adolf Fredrik og Anne Maries sønn Godin var en av dem som fikk Kristiania ufrivillig som bolig da

¹⁰ Oslo byarkiv, Fattigvesenets hjemstavnsforhør 89/74

¹¹ Oslo byarkiv, Fattigvesenet, Forstanderens dagbok 8. krets 1904

¹² Morgenbladet 12.02.1903 og 26.02.1905

¹³ Polititidende 1903 og 1905

¹⁴ Statsarkivet i Oslo, Oslo politikammer, Vålerengen politistasjon

han i 1899 sytten år gammel ble satt inn på Botsfengslet.¹⁵ Her lærte han snekkeryrket og for å bli konfirmert lærte han å lese og skrive.

Fredrik og Majas sønn Godin Nicolaisen ble som 17-åring dømt til Botsfengslet i 1899. Her lærte han å lese og skrive, noe han skulle ta med seg i sin senere kamp for reisendes rettigheter.

Foto: Statsarkivet i Oslo, Fangebilde 8295

Konfirmasjonen besto han med glans, men presten noterte i kirkeboka at til tross for hans alvorlige livssyn hadde han få framtidsutsikter grunnet sin «Taterbyrd».¹⁶ Da han ble løslatt i 1903 møtte han svenskfødte Anne Marie Karlsen «Marja» fra de kjente reisende slektene Lundberg, Kvikk og «Vakre-folket». Hun hadde vokst opp i Kristiania og gått på folkeskolen her fram til faren tok henne ut fordi han var motstander av konfirmasjonen.¹⁷ Marja var akkurat fylt seksten år og hadde allerede mistet sitt første barn til arbeiderklassens fryktede skjebne, lungebetennelse, bare syv dager gammel. Hun bodde nå i Hedmarksgata 6 hvor to av Godins brødre og en søster bodde med sine familier.¹⁸

I 1905 fikk paret sitt første barn på Sunnmøre. I februar 1907 var de tilbake i Kristiania. Marja har fylt ut skjema selv for seg og sønnen og oppgitt at hun var ugift «hvaskerkone» og at de akkurat hadde flyttet fra Sunnmøre. Senere samme måned fikk hun støtte fra Fattigvesenet som konkluderte med at mannen for tiden bodde i Horten og hadde «flakket om og var hjemstavnløs».¹⁹ Da hun fødte

¹⁵ Riksarkivet, Botsfengslet, serie Dn Domsaker L0239, Godvin Hagvald Fredriksen 951j

¹⁶ Statsarkivet i Oslo, Botsfengslet, Karakterbok 1903

¹⁷ Statsarkivet i Trondheim, Svanviken, kolonistprotokoll

I Botsfengslet lærte Godin Nicolaisen snekkeryrket og å lese og skrive.

Illustrasjonsbilde av fange i fordypning over en bok på cella i Botsfengslet.

Foto: Anders B. Wilse, Oslo Museum OB.F19777

en datter denne høsten i Nordbygata 4 noterte jordmora «Taterpike» som hennes stand i fødselsmeldingen.²⁰ Det er kanskje tegn på en økt oppmerksomhet på reisende som gruppe i hovedstaden. Fra sommeren dette året spredte det seg nemlig et rasistisk massehysteri over hele landet.

Taterfrykt i hovedstaden

I juni 1907 forsvant den seks år gamle Gudrun fra hjemmet i Ruseløkkveien. Synske Johan Fløttum fra Singsås «Fløttumgutten», mente at tatere hadde tatt jenta. Ryktene begynte å gå om at reisende med båter hadde ligget ved Piperviksbrygga og Filipstadbukta da Gudrun

¹⁸ Oslo byarkiv, kommunale folketellinger Hedmarksgata 6

¹⁹ Oslo byarkiv, Fattigvesenet, Hjemstavnsforhør 82-352

²⁰ Oslo byarkiv, Helserådet, Fødselsmelding 12.08.1907

Kai-Samuel Vigardt foran Scharffenberg-statuen ved Botsfengslet. Foto: Robert Fishman

forsvant.²¹ Havna ble grundig ettersøkt. Detektivchefen i Kristiania etterlyste jenta hos alle landets politikamre: «Da det ansees for ikke at være udelukket, at taterfolk have taget barnet med sig, henledes opmærksomheden herpaa». Kriminalpolitiet i Kristiania fikk inn meldinger daglig fra hele landet.²² Et par i husbåt ble arrestert utenfor Tønsberg i slutten av juni, men hadde reist med båten fra Kristiania før Gudrun forsvant.²³ En familie med barn som reiste med hest og kjerre og hunder måtte bevise at barnet var deres eget da de kom til Drammen.²⁴ I Trøndelag endte det i en klappjakt på reisende kjent som «Den store taterjakten i Flå».²⁵

²¹ Per Foros, Fløttumgutten. Historien om den synske Johan Fløttum fra Singsås, 1978

²² Statsarkivet i Oslo, Oslo politikammer, Kriminalavdelingen, Vakt, anmeldelse og etterforskning 1907

²³ Statsarkivet i Kongsberg, Søndre Jarlsberg sorenskriveri, sakslister, sak 5/1907

Social-Demokraten beskrev i august en «Taterfrygt» i hovedstaden som «synes at ha besat en hel del af vore ærede medborgere, og det i saadan grad, at de ter sig rent hysterisk».²⁶ Etterforskningsmaterialet fra saken er tapt. Hvordan forfølgelsen rammet familiene i Kristiania er derfor uklart, men i september 1907 skrev Namdalens Blad at det «eksisterer en Forbindelse mellom Taterne i de Trondhjemske og de saakalte Blinkegutter paa Kampen i Kristiania» som reiste mellom Kristiania, Ålesund og Trøndelag.²⁷ Dette må være Slidre-Fredrik og Torpe-Majas mange sønner. En rørleggerarbeider fant Gudrun død i en sjakt under Victoria terrasse i desember 1907. Hun hadde falt

²⁴ Aviser 1907: Aftenposten, Breviksposten, Fredriksstad Tilskuer, Morgenbladet, Namdalens blad, Social-Demokraten, Ugens Nyt

²⁵ Endre Hugdal «Taterjakta i Flå – et hundreårsminne», Gaudalsminne, 2007; Sigurd Flårønning «Taterjakten i Flå. Et 80 års minne», Gaudalsminne, 1987

²⁶ Social-Demokraten, 19.08.1907 r

²⁷ Namdalens Blad, 28.09.1907

Personliste over folketallet den 31. december 1905 i *Grønlandsgade* gade, nr. 19 : II etage *tilsvendst* (opgang).
(Se bemærkningerne paa sidste side.)

Personens nr.	Personens navn.	Kjønn	Stilling i familien.	Erhverv og livsstilling.	Fødested.	Undersaattligt forhold.	Naar indflyttet til Kristiania.	Bopæl før et aar siden.
1	Adolf Fredrik Nicolaisen	mand	hans egen	Metalarbeider ubemidlet	1838/14 Aug	Norwegen	1898	Peterstadsq 7
2	Amie Marie Nicolaisen	kv	hans egen	Småhandels ubemidlet	1859/11 Desember	Norwegen	92	Peterstadsq 7
3	Hjalmar Nicolaisen	mand	sønn	ubemidlet	1888/4 Februar	Norwegen	92	92
4	Elias Johansen	mand	postbud	ubemidlet	1895/15 Desember	Norwegen	92	92

I 1905 bodde Fredrik Nicolaisen og Maja Jakobsdatter sammen med sønnen Hjalmar og barnebarnet Elias i en ettroms leilighet i Grønlandsgate 19. Han var ubemidlet metallarbeider og hun drev småhandel, sannsynligvis med mannens varer.

Kilde: Oslo Byarkiv, Folketelling 1905

ned under lek og saken ble avsluttet. Presset på reisende var imidlertid ikke over.

I 1908 flyttet lege ved Kristiania tvangsarbeidsanstalt, Oslo Hospital og Botsfengselet, Johan Scharffenberg, til Kampen. Han vendte blikket mot Adolf Fredrik og Anne Marie, og deres barn, i sin kartlegging av reisende. I hans etterlatte papirer finnes en konvolutt merket «'Torpane' (Bodin, 'Adolfsfolket')».²⁸ Torpenes opphav, utseende og «sigøynerfysiognomi» ble brukt som bakgrunnsmateriale for hans arve- og rasehygieniske kampanje for å innføre tvangssterilisering av romanifolket/taterne blant annet i artikkelserien «Omstreiferondet» i Arbeiderbladet i 1930.²⁹ Scharffenberg tegnet slektstree til Fredrik og Maja med deres barn, og flere generasjoner tilbake i tid. «Bastarddannelsen» av deres «sigøynerblod» og aner fra det han så som bunnfallet av norske fattige som skapte det han så som degenererte mennesker med medfødt reisetrang og dårlige arveanlegg. Dette tankegodset skulle få store konsekvenser for behandlingen av reisende gjennom store deler av 1900-tallet.

²⁸ Nasjonalbiblioteket, Ms. fol. 2539, Scharffenberg, papirer vedkommende omstreifere

²⁹ Scharffenberg, Johan «Omstreiferondet» i Arbeiderbladet 21.10.1930, 11.11.1930, 19.11.1930, 24.11.1930, 25.11.1930

³⁰ Statsarkivet i Trondheim, Privatarkiv 295 Svanviken arbeidskoloni, Kolonistprotokoll 1908-1940, L.nr. 14 Godin Hagvald Fredriksen og Anna Marie Karlsen, L.nr. 20, Karl Vilhelm Fredriksen og Karoline Charlotte Petterson, L. no. 67 Gido Hjalmar Fredriksen (Torp) og Gustava Magdalena Fredriksen Nystuen

Mens Andreas og familien ble værende i Kristiania, reiste nå flere av søsknene ut av byen. Godin og Marja giftet seg på prestens kontor i Kampen kirke i 1908 før han søkte arbeid som anleggsarbeider på Rjukan før paret tok opp tradisjonell reising med handel og håndverk. I 1909 ble reiselivet for tøft da den ene sønnen var syk med ryggmargsbrokk. For å få hjelp av det offentlige måtte familien søke plass på Misjonens arbeidskoloni Svanviken, slik som brødrene Karl og Hjalmar også måtte med sine familier. Svanviken ble starten på et kontrollregime for familien der de fem eldste barna ble tatt fra dem fordi de brøt den strenge kontrakten.³⁰ Godin mente at behandlingen av barna ville skape bitterhet og hat mot det norske samfunnet og viet sitt voksne liv til å kjempe for reisendes rettigheter.³¹

«Stadig omreisende»

I april 1905 trengte 66 år gamle Adolf Fredrik legetilsyn. Fattigvesenet betalte regninga på seks kroner som de krevde refusjon fra statskassen for, siden han var «omstreifer» og fortsatt hjemstavnsløs, til tross for at han hadde bodd i Kristiania i syv år.³² I Fattigforstanderens dagbok

³¹ Riksarkivet, PA-793 Norsk Misjon Blant Hjemløse, Fp 266, personmappe Godin Fredriksen

Bergkvist, Johanne og Kai-Samuel Vigardt (2015): «Anlæg for opposition»: Motstand og organisering blant reisende i første halvdel av 1900-tallet. Godin Hagvald Nikolaysen som eksempel. Vedlegg 4 til NOU 2015:7

³² Oslo byarkiv, Fattigvesenets hjemstavnshør 78/212

er det oppgitt at Fredrik flyttet fra Totengata 13 til Opplandsgata 7 like ved. Likevel står det at han var «Stadig omreisende».³³

Sønnen Nicolai og kona Inga hadde kommet til Kristiania i august 1900. Til sammen fikk de ni barn, og seks av dem ble født i Kristiania mellom 1901 og 1910. Familien bodde da på ulike adresser på Vålerenga, Enerhaugen og Grønland. Da de mistet en av sønnene til bronkitt i desember 1901 bodde de på Vålerenga, senere de også i båt. Nicolai var blikkenslager og kobberslager. Ifølge folketellingen fra 1905 var han fraktemann og i 1906 skipper. Da kona Inga døde av

Karl Fredrik Fredriksen og kona Lina Roos reiste mellom Kristiania og Stavanger med båt. Bildet viser en «Fantejakt» i Pipervika ved Vestbanen i 1904. Foto: Oslo Museum

tuberkulose på Byens Sykehus i 1914 var bostedet jakten «Fram» på Nylandsbryggen i Pipervika ved Akers mekaniske verksted. I Fattigvesenet finnes paret innført flere ganger som statskassen tilhørende: «Ekteparet tilhører Fantefølget».³⁴

Den yngste sønnen Hjalmar gikk på Kampen og Vålerenga skole i fire år.³⁵ Da han ble konfirmert på Botsfengslet i 1909 står det om moren Anne Marie, som da var blitt enke, at hun var på vei til å bli bofast.³⁶ Men hun tok snart opp igjen et omreisende liv. Da Fredrik døde slo Maja slo seg da sammen med Einar Engebretsen som hun

reiste sammen med. Da hun ble innlagt på Byens Sykehus i 1925 sto det at hun og den nye mannen hadde bodd i båt, en taterjakt, i flere år.³⁷

I 1910 kom Karl og Lina med tre barn til Svanviken arbeidskoloni som Misjonen drev på Nordmøre. Der skulle reisende lære seg å bli bofaste. De fikk ikke snakke språket eller leve kulturen. I kolonistprotokollen fra Svanviken ble det skrevet om Karl: «Aldri gått på skole. Kan verken lese eller skrive. Ikke konfirmert. Rankrygget og velvoksen kar. Han er godslig av natur og gir i det hele et nokså godt inntrykk. Det er svært, at en så godt utseende kar aldri har tatt seg nyttig arbeide fore. Han har nemlig fra barnsben av alltid reist, når undtas at han enkelte vintre med familie har opholdt seg i Kristiania hvor han nemlig har drevet med knivarbeide. Hans reiserute har været vesentlig kysten fra Kristiania like til Stavanger. Av bemerkelsesverdige turer kan nevnes at han med familie ett år vandret fra Kristiania til Stavanger og seilte langs kysten tilbake den samme strekning i en faringsbåt».³⁸ I 1911 orket ikke familien å være på Svanviken mer, og forlot stedet. Etter fire måneder ble de tvunget tilbake dit for å beholde barna, og i 1913 ble de tvangsbosatt i et hus i Vestfold.

Godin Nicolaisen og kona Marja Karlsen Lundberg med de tre eldste barna på Svanviken arbeidskoloni 1910.

**Foto: Riksarkivet / PA-793
Norsk Misjon Blant Hjemløse**

³³ Oslo byarkiv, Fattigvesenet, Forstandernes dagbok i 8. krets 1904

³⁴ Oslo byarkiv, Fattigvesenets hjemstavnsforhør 63/257

³⁵ Statsarkivet i Trondheim, Svanviken, kolonistprotokoll

³⁶ Statsarkivet i Oslo, Botsfengslet, Karakterbok 1909

³⁷ Oslo byarkiv, Fattigvesenet, Hjemstavnsforhør 164/204

³⁸ Statsarkivet i Trondheim, Svanviken, kolonistprotokoll

Perth. $\frac{18}{6-25}$.

Høstkasen 57
88

Ugift kvind Anne Marie Frederiksen
indt. 29/11-25 i B. S. VIII fra Meland gl.
65² som tidligere var det. Hun med sin
fødsel var slægtens mormorsmor.
Anne Marie kan ingen gætt. og hun
sin første tid var det første var
ansat i en af de mange ansat. var
barn. Hun mente at hun var 179-
47, men hun ikke ansat. Stort eller
om hun er dødt og hængt. Hun er
ungift og gætt. at hun for det ændring
som ansat i en af de mange ansat. var
oplyst om hun er lang tid for mange
der siden, men hun er sidste mange
var alle stort slægt ændring som
ansat i en af de mange ansat. var
trængt sammen med de ansat i
Anne Marie Frederiksen. Hun ikke hængt
i feb. d. a. hun blev de syge og hun
til sin søn Andreas Frederiksen, Meland
gl. 65², fra hvilket sted hun den 29/5 d.
a. blev indt. i B. S. VIII. De sykeforhold.
I hængt i gætt. og hun
indt. som f. 312-83 i Pænsby. Stabs
børnforhold ikke ansat, men bodd
hun fra 12-07 til 12-12, da hængt
til skien. - Omvendt sand kan
hun gætt. at hun mener det for-
an ansat i en af de mange ansat.
dato hængt hun ikke og hængt ikke
hængt sløgt, samt at hun ikke var
hængt meget tilhold hun siden 1912.
46.25 H. J. J. J.

Fattigvesenet tok opp et forhør av Torpe-Maja i 1925 da hun ble syk.
Her kom de fram at hun hadde bodd mange år i båt,
en såkalt taterjakt.

Kilde: Oslo Byarkiv, Fattigvesenet

For Slidre-Fredrik og Torpe-Maja og deres barn var veien til byen i hovedsak en del av den store innflyttingen av arbeidskraft fra fjern og nær i perioden. I Fattigvesenet omtales de delvis som tater og omstreifer, men i folketellingene framstår de som andre arbeidsfolk i nabolaget. Mennene drev med håndverk og arbeid, kvinnene drev med småhandel eller vask. For noen var storbyen en

base hvor de kunne bo på høst- og vinterstid og leve med tradisjonell reising og handel på vår- og sommerstid. Andre slo seg ned for å bli bofaste. På tross av statens assimileringspolitikk med mål om å utrydde folkets kultur og egenart, har Fredrik og Maja i dag flere hundre etterkommere hvor mange fortsatt har en sterk identitet som romani-folk/tatere.

Kilder

Nasjonalbiblioteket, Ms. fol. 2539, Scharffenberg, papirer vedkommende omstreifere
Oslo byarkiv, Fattigvesenet, Hjemstavnsforhør og Forstandernes dagbøker
Oslo byarkiv, Branntakstbestyreren, Branntakster Kristiania
Oslo byarkiv, Folkeregisteret, Kommunale folketellinger 1899-1910
Oslo byarkiv, Helserådet, Fødsels- og dødsmeldinger
Statsarkivet i Oslo, Oslo politikammer, Vålerengen politistasjon
Statsarkivet i Oslo, Oslo politikammer, Kriminalavdelingen, Vakt, anmeldelse og etterforskning 1907
Statsarkivet i Trondheim, Svanviken arbeidskoloni, kolonistprotokoll 1908-1940
Statsarkivet i Bergen, Futen i Sunnfjord og Nordfjord, Domsakter 1888
Riksarkivet, Folketellingen 1900
Riksarkivet, S-1539 Botsfengslet, serie Dn Domsakter L0239, Godvin Hagvald Fredriksen 951j
Riksarkivet, Norsk Misjon Blant Hjemløse, Omstreiferprotokoller og personmapper

Litteratur og trykte kilder

Bergkvist, Johanne og Kai-Samuel Vigar dt (2014). *Duri drom: Romanfolkets historie*. Oslo byarkiv
Bergkvist, Johanne og Kai-Samuel Vigar dt (2015). «Anlæg for opposition»: *Motstand og organisering blant reisende i første halvdel av 1900-tallet. Godin Hagvald Nikolaysen som eksempel*. Vedlegg 4 til NOU 2015:7
Flekstad, Kaspar (1949): *Omstreifere og sigøynere: studier over fantefolkets opprinnelse: bidrag til nordisk kriminologi*, Aschehoug
Flårønning, Sigurd (1987). Taterjakten i Flå. Et 80 års minne. *Gauldalsminne*
Foros, Per (1978). Fløttumgutten. Historien om den synske Johan Fløttum fra Singsås
Hugdalen, Endre (2007). Taterjakta i Flå – et hundreårsminne, *Gauldalsminne*
Morgenbladet 12.02.1903 og 26.02.1905
Namdalens Blad, 28.09.1907
Polititidende 1903, 1905 og 1907
Scharffenberg, Johan (1930). Omstreiferondet. *Arbeiderbladet* 21.10.1930, 11.11.1930, 19.11.1930, 24.11.1930, 25.11.1930
Social-Demokraten 19.08.1907
Sundt, Eilert (1859). Fortsat Beretning om Fantefolket, Abelsted
Søbye, Espen (2010). *En mann fra forgangne århundrer. Overlege Johan Scharffenbergs liv og virke 1869-1965. En arkivstudie*. Forlaget Oktober

Vigardt, Kai-Samuel (2019). *En meget tallrik familie. Om slektene Torp og Bodin*, Eget forlag

Vigardt, Kai-Samuel (2012). Romanimanuš ando Baro Foro – De reisende i byen. *Tobias. Tidsskrift for oslohistorie*

Vigardt, Kai-Samuel og Johanne Bergkvist (2022). «Reisende i Totengata», I: Bjørn Arild Gjerdalen og Reiner Schauflerm (Red.). *Knivstikkergata. Den beryktede Totengata på Vålerenga*, Vålerenga historielag

Glimt fra Kai-Samuel Vigardts foredrag 20. april

*Kai-Samuel
forteller om
familien*

Man finner opplysninger om reisende i de vanlige kildene i Digitalarkivet slik som kirkebøker og folketellinger, men spesielt i disse kilder fra kommunale- og byarkiv.

Olav Engholm

**TILBAKE
PÅ HESTE-
RYGGEN**

● SIDE 24-25

Cecilie Myhr

**HJERNE-
SEX**

● SIDE 41

SKANDALE- ARKIV OVER TATERE

”Minner
om nazist-
enes jøde-
register”

Dag Mangset,
avdelingsleder, Riksarkivet

■ Et register som inneholder svært sensitive person-opplysninger om omstreiferne – taterne – ligger lagret over 50 hyllemeter på Riksarkivet.

■ Datatilsynet var inntil i går ikke klar over at registeret inneholder opplysninger om blant annet sterilisering og lobotomering av omstreifere. Datatilsynet ville i 1980 makulere arkivet. Etter Arbeiderbladets avsløring i dag skal registeret igjen opp til diskusjon.

● SIDE 4-5

Arbeiderbladet 27. okt. 1992.

Kilde: nb.no

Tvangsassimilering
på oppdrag
fra staten

(1897-1989)

Assimileringspolitikken ble formelt avviklet i 1986. Svanviken, som de siste årene ble kalt et «familiesenter», ble drevet frem til 1989.

Dåpskjolen

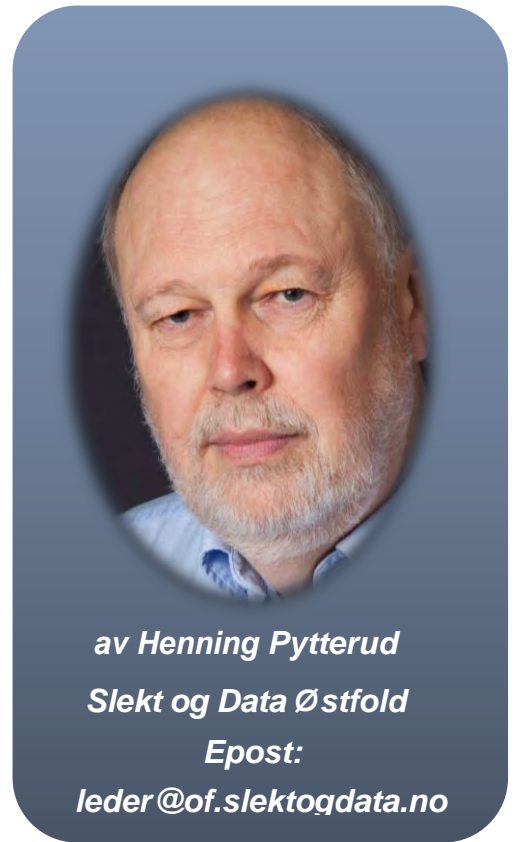
For noen måneder siden fikk jeg oversendt et spørsmål som generalsekretær Lina B. Myrvoll hadde fått til hovedkontoret. Spørsmålet kom til meg fordi det dreide seg om flere slekter i Østfold, stort sett Indre Østfold.

Henvendelsen kom fra helt andre kanter av landet og det var ikke uten videre klart hva vedkommende var ute etter. Det gjaldt en dåpskjole (også kalt løiert) som man antok var fra ca. 1750. Det fremgikk av dokumentasjonen at dåpskjolen var brukt i kjente dåp tilbake på 1800-tallet.

Det var et par anetavler med henvendelsen og disse så greie ut. Jeg må innrømme at jeg ikke sjekket alle. Jeg svarte tilbake at det ikke var noe mer jeg kunne tilføre. Det var litt ekstra spennende at jeg kjente igjen flere av navnene i anetavlene fra min egen slekt.

Men vedkommende ga seg ikke med det. Noen uker senere fikk jeg en telefon fra Inger Johanne Bredeg Karlsrud. Hun hadde blitt kontaktet fordi en av de eldste som var døpt i kjolen, var omtalt i

en slektsbok hun hadde skrevet. Det viste seg at tippoldemoren til mannen hennes var døpt i kjolen.

Den tilhørende luen

Etter hvert ringte også Einar Asbjørnsen som startet det hele. Han ville undersøke om det var mulig å dokumentere historien til dåpskjolen lenger tilbake enn det man allerede hadde. Han hadde allerede lagt ned mye jobb i leting i ymse skrifter.

En åpenbar mulighet var om dåpskjolen var nevnt i et skifte. Det er snakk om et skikkelig påkostet «plagg» og eierne kunne ikke være fattigfolk.

Sannsynligheten for å finne kjolen i et skifte ble likevel vurdert å være tvilsom samtidig som jobben med å lete ville være meget omfattende.

Dåpskjolen befant seg på et privat loft og vedkommende som hadde ansvaret for den ville gjerne overføre den til et museum. I den sammenheng ønsker man å vite så mye som mulig om gjenstanden.

For en tid siden ble Inger Johanne og jeg invitert til å overvære avlevering av dåpskjolen til Borgarsyssel museum.

Dåpskjolen viste seg å ligge trygt i en trekasse som var laget spesielt til formålet tidlig i 1950-åra. Dåpskjolen var i god stand selv om et par hundre år med slitasje var tydelig. Det ble spekulert i om den kunne være en omsydd brudekjole. Jeg hadde ikke forventet så mye farger og mønster.

Museet var begeistret for å få den og de noterte det som var av detaljer i historien.

Borgarsyssel Museum

Borgarsyssel Museum tilhører Østfoldmuseene og befinner seg i Gamlebygata 8, Sarpsborg. Østfoldmuseene inkluderer også bl.a. Folkenborg Museum i Mysen, Fredrikstad Museum, Moss By- og Industrimuseum, Halden Historiske Samlinger, Haldenvassdragets Kanalmuseum i Ørje og Kystmuseet Hvaler som ligger på Spjærøy.

Museet ble stiftet i 1921. I tillegg til rikholdige samlinger fra det meste av det tidligere Østfold fylke, og temautstillinger, inneholder Borgarsyssel også et friluftsmuseum med et utvalg av historiske bygninger, samt ruinene til den over 900 år gammel Nikolaikirken. Olavskapellet ble bygget som utstillingshall til Olavsjubileet som fant sted i 1930, for å markere at det var 900 år siden Olav den hellige falt på Stiklestad.

På Borgarsyssel Museum kan du bli bedre kjent med dine forfedres levesett!

Museet byr på Julevandring søndag 26. november kl. 12.00 og kl. 14.00, og søndag 10. desember kl. 12.00. Julemarkedet finner sted lørdag 2. og søndag 3. desember fra kl. 11.00-17.00.

Se nettsiden: <https://ostfoldmuseene.no/borgarsyssel> for flere detaljer og åpningstider.

Mange gjenstander fra Østfoldmuseene, inkludert Borgarsyssel Museum, kan ses i [DigitaltMuseum](#). I DigitaltMuseum kan man finne mye spennende å illustrere en slektshistorie med. De fleste bilder kan lastes ned gratis, opplysninger om lisens og kreditering finner man ved å klikke på bildet av interesse. Mange av Norges museer er i ferd med å digitalisere sine samlinger og legge ut bildene i DigitaltMuseum, så antall bilder øker stadig.

Släktforskardagarna i Östersund

Släktforskardagarna 2023 fant sted i Östersund 26-27. august i år. Tre representanter for Slekt og Data Østfold deltok. Til sammen var det omkring 17 norske slektsgranskere der, et par ektefeller, mange fra Slekt og Data (Trøndelag var godt representert og hadde egen stand), samt noen som jobber eller har jobbet profesjonelt med slektsgransking. Østfold var representert ved leder Henning Pytterud, styremedlem Kai-Samuel Vigardt og undertegnede.

Reportasje ved Margaret H. Strand

Det er spennende for oss nordmenn (skotter inkludert) å være med på de svenske slektsforskardagene, da disse er organisert på landsbasis og ikke i de regionale lagene slik det er i Norge. Det vil si at vi får et mye større arrangement med stands og ressurser fra hele Sverige og et bra utvalg av kompetente foredragsholdere med mange interessante emner å velge fra.

Det må være ekstra givende for dem som har svenske aner, noe jeg ikke har (selv om min norske mann ble født i Furudal, Kopparbergs Län – nåværende Dalarna – grunnet foreldrenes flukt fra Nord-Norge under krigen). Men som slektsgransker i Østfold, som ofte får anledning til å hjelpe andre finne sine aner, går det sjelden måneder forbi uten at jeg forsker på svenske slekter.

Vertskap til *Släktforskardagarna* i år var foreningen *Jämtlands Lokalhistoriker og Släktforskare*, og lokalen var Folkets hus i Östersund. Det var minst 42 utstillere med stand, spredt omkring i storsalen, noen i tilknyttede rom og i galleriet. Det var omkring 1500 besøkende.

Utstillere

Noen av de mer kjente av de over 40 utstillere var:

- Ancestry
- Arkiv Digital
- Emi Web
- FamilySearch
- Family Tree DNA
- Föreningen DIS
- Genealogiska föreningen
- Geneanet
- Kungliga biblioteket
- Riksarkivet (SV)
- Slekt og Data Sør-Trøndelag

Stockholms stadsarkiv
Sveriges Släktforskarförbund
Värmlands Släktforskarförening

I tillegg var det et bredt utvalg av slekts- og lokalhistoriske foreninger fra store deler av Sverige, samt en del mer spesialiserte lag. Det var også forfattere av genealogiske og lokalhistoriske bøker til stede.

Foredrag

Det samme gjaldt foredragene, det var stort omfang i emnene, noen var av mer generell interesse for slektsgranskere: arkivkilder, skannede aviser mm., men det var også en god del spesialiserte historiske og lokalhistoriske emner. I tillegg til diverse foredrag om svensk slektsforskning, kunne man lære mer om slektsforskning i Finland, Estland, Russland og Ukraina.

*Peter Sjölund*s foredrag om slektsforskning med DNA var populær. Blant publikum ser vi, fra Slekt og Data Østfold: Henning Pytterud, og Kai-Samuel Vigardt i samtale med Jan Edner fra Slekt og Data Oslo/Akershus.

Noen glimt fra utstillingene:

Sjölund stilte også opp for å signere sine bøker.

Peter Sjölund holdt foredrag om: «Så dyker du djupare i släktens DNA». På hans nettside finner du oversikt over bøkene han har skrevet om DNA i slektsgransking og andre emner.

Slekt og Data Sør-Trøndelag

Den norske historiker og forfatter, Jostein Molde, holdt foredrag om emigrasjon via Trondheim. Han har tidligere arbeidet i Landslaget for lokalhistorie. Han viste ved eksempel hvor vanlig det var for jemtendinger å emigrere via Trondheim.

(Der ikke annet står, er bildene tatt av Margaret H. Strand)

Slekt og Data Sør-Trøndelag var representert med flere kunnskapsrike og engasjerte delegater. Det var stor interesse for å få hjelp der, og det virket som om mange jemtendinger dro til Norge for å få arbeid, eller emigrerte via Trondheim.

ARCHION er en online kilde til tyske kirkebøker. Nettsiden finnes på engelsk så vel som tysk. Det krever abonnement, men har fleksible løsninger slik som 20 dagers tilgang i løpet av et år.

Värmlands Släktforskarförening og medlemsbladet Värmlands Anor

En forening som burde være av interesse for en del østfoldinger er [Värmlands Släktforskarförening](#), som utgir tidsskriftet *Värmlands Anor*. De hadde også flere ressurser på CD-rom og minnepinner, samt et bra utvalg av trykt materiale.

Genealogiska Förening

Den 90-år gamle [Genealogiska Föreningen](#) utgir to tidsskrifter, *Släkt och Hävd*, samt *Svensk Genealogisk Tidskrift*. De har noen egne databaser med både skannede og transkriberte kilder, samt

undervisningsvideoer om diverse emner. Mange ressurser er forbehold medlemmer av foreningen.

Det er [Sveriges Släktforskarförbund](#) som står bak Slektforskerdagene (og bak [Rötter bokhandeln](#)). Organisasjonen er en paraplyorganisasjon for slekthistoriske foreninger i Sverige, inkludert de regionale avdelingene av DIS. Nettsiden har flere ressurser, blant dem [Anbytarforum](#) som er det beste forumet for etterlysninger i Sverige. Forumet er inndelt i geografiske områder; metoder og hjelpemidler; slektsnavn; og diverse emner. De har også et marked for kjøp og salg av tjenester og varer (bøker, databaser mm.) relatert til slektsgranskning. *Rötter* har også en gravstensdatabase, lik vår Gravminner, [Gravstensinventeringen](#). Den inneholder for tiden drøyt en halv million gravstener. Det finnes mange andre databaser på nettsiden til *Rötter*, samt mange artikler med gode råd om slektsgranskning i Sverige. Foreningen utgir tidsskriftet [Släkt](#).

Leder Henning Pytterud studerer litteraturutvalget ved Rotter-bokhandelen.

[Rötter bokhandelen](#) har alltid mye spennende å by på av bøker, tidsskrifter, slektstavler samt databaser i ymse format. Man trenger ikke å besøke slektforskerdagen for å kjøpe deres produkter, nettsiden byr på litt av hvert for dere med svenske aner. Og ikke bare svenske aner, der var en bok med tittelen «Släktforska i Finland» og en om slektsgranskning i Tyskland.

Tony Neulat vil gjøre flere i Skandinavia kjent med Geneanet sine ressurser.

Geneanet er en ressurs jeg har tilgang til, men ennå ikke har brukt. Selskapet tilhører Ancestry-familien, og er en av flere samarbeidspartnere til FamilySearch. De har mange ressurser fra andre europeiske land, spesielt Frankrike. Geneanet-representanten, Tony Neulat, fortalte at de tenker å utvide til å omfatte Norge, og har nå en [nettside på norsk](#). Geneanet kan være en nyttig ressurs hvis slekten brer seg over flere land. Man kan laste opp sitt slektstre til Geneanet, samt rådata fra DNA-tester. Mange ressurser der er gratis, men man kan også kjøpe et abonnement som gir flere fordeler.

Et nytt bekjentskap for meg var [Ancytree.com](#), et kommersielt svensk selskap som tilbyr vakre trykte slektstrær i mange varianter. Man kan laste opp en GEDCOM-fil med opptil 10 generasjoner, velge design eller være med å lage et tre med en personlig vri, og få tilsendt et produkt som er flott å gi til familiemedlemmer i gave.

Det var også andre stands med ferdig-trykte anetavler man kunne fylle ut selv.

Migrasjonsdatabasen [EMIWEB](#) har et rikt utvalg med databaser, men krever abonnement. De tilbyr en gratis prøveperiode med begrenset søkning.

[Föreningen DIS](#) (Föreningen för datorhjälp i släktforskningen) er Sveriges svar på Slekt og Data (som het jo DIS-Norge frem til 2016). Sekretær i Slekt og Data Østfold, Petter Lilleby, mener det er vel verdt i melde seg inn [Föreningen DIS](#) hvis man har svenske aner. Medlemskap inkluderer fire utgaver av medlemsbladet *Diskulogen* i året, og tilgang til den meget omfattende databasen DISBYT. DIS hadde dessverre under slektsforskerdagene en litt uheldig plassering oppe i et trangt galleri, men de hadde mye interessant å by på.

Föreningen DIS hadde stand på galleriet helt til venstre. (Foto: Henning Pytterud)

Slektsprogrammet DISGEN som de har utviklet er blant de mest vel-ansette slektsprogrammer på markedet. De har også en app ved navn *Slakten*, som finnes både for Android og iPhone, og som viser data fra DISGEN dersom man først har lastet opp en GEDCOM fil. Man kan på denne måten bære sine slektsopplysninger med seg når man er ute og farter. Flere utgaver av databasen Sveriges Befolkning og siste versjonen av Sveriges Dödbok

(1830-2020), samt et utvalg av bøker kan kjøpes via deres nettside.

Det var flere utstillinger som viser at interessen for slektsgransking går langt over landegrensene, og at det ikke bare var emigrasjon fra Sverige, men også en ikke ubetydelig immigrasjon. [Föreningen G-Gruppen](#) står for «Gränslös genealogi över Östersjön», og omfatter Tyskland, Finland, Polen og de baltiske landene: Estland, Latvia og Litauen.

Standen til FamilySearch, der mange fikk hjelp og gode råd. Helt til venstre står amerikaneren Jay Johnson, hvis ane kom fra ukjent sted i Norge, antagelig Trøndelag, til Jämtland og bosatte seg ikke langt fra Östersund. Foto: Henning Pytterud.

Et annet selskap som driver med DNA er [FamilyTree DNA](#). I motsetning til MyHeritage og Ancestry.com tilbyr de ikke bare autosomale tester, men også Y-DNA som følger farslinjen og MtDNA (mitokondrie-DNA) som følger morslinjen.

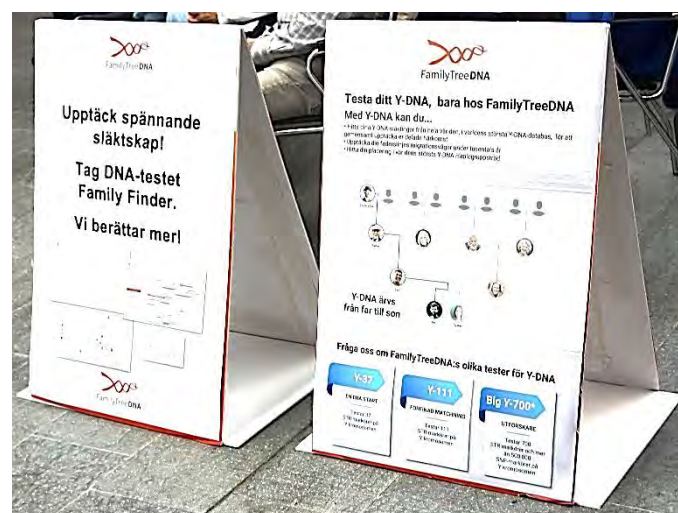

Stor interesse for Ancestry og DNA-tester. Foto: Henning Pytterud

[Ancestry](#) og [FamilySearch](#) er blant de store internasjonale aktørene som alltid stiller opp. Ancestry ser ut til å være mer opptatt av å markedsføre sine DNA-tjenester enn å opplyse om nettsiden og de rikholdige databasene der. DNA-tester kunne kjøpes der til messepriser. De har for tiden mange norske databaser, i tillegg til ressurser fra mange land, spesielt Nord-Amerika. Bruk av Ancestry krever abonnement.

FamilySearch, derimot, er en ideell organisasjon og deres verdensomspennende ressurser er gratis. Flere og flere av treffene i deres søkbare databaser er koblet til skannede originalkilder.

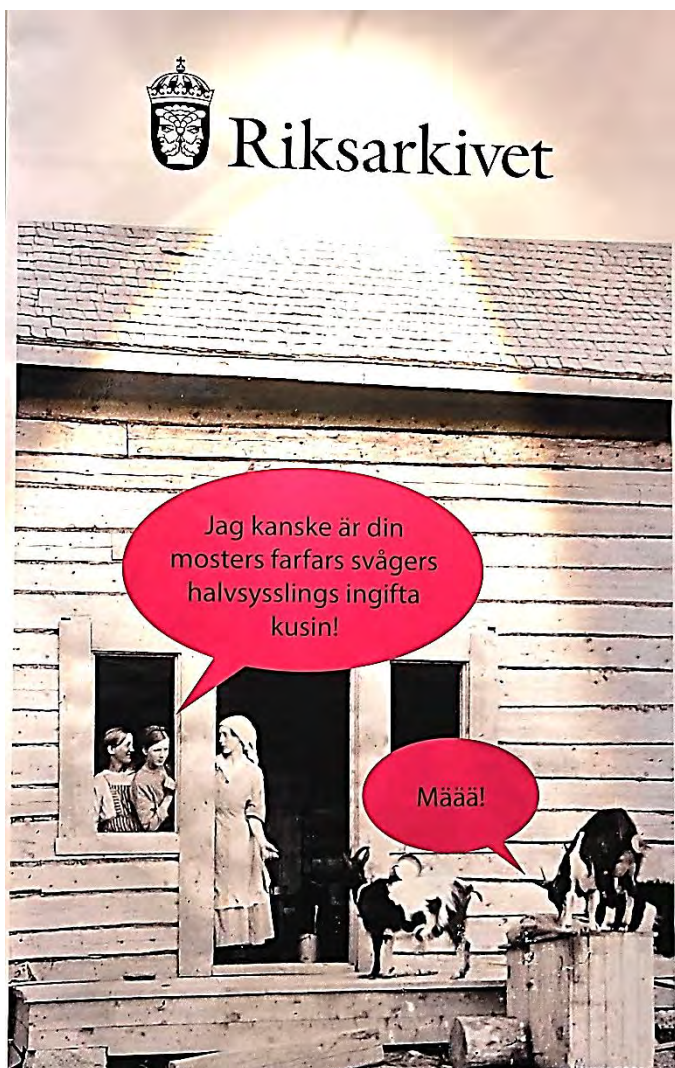
[MyHeritage](#) var ikke representert denne gangen. De har DNA-testing og omfattende databaser fra mange land.

FamilyTree DNA

Ålands Emigrantinstitut

"Jag kanskje är din mosters farfars svågers halvsyslings ingifta kusin!"

Spøk, kanskje? Men det ligger mye i det. Man oppdager stadig at verden ikke er så stor når man begynner med slektsgransking, man finner jo forbindelser i alle retninger.

Interessen for jødiske aner vokser. Her ser vi: [Judiska Släktforskningsföreningen i Sverige](#).

Lappmarkens släkt och bygdeforskare

Det var mange innslag av lokale foreninger fra Jämtland og nordre Sverige. Her ser vi representanter fra [Lappmarkens släkt och bygdeforskare](#), som er basert i Vilhelmina i Västerbottens län.

Kai-Samuel Vigardt i samtale med foreleseren Thomas Lindgren, som fortalte om: [Djurläkaren som slutade resa – en färd genom Österbotten, Jämtland och Trøndelag](#). Foto: Henning Pytterud.

Ord fra en klok pensjonist, Thomas Lindgren: «Ni kommer märka att vart människor är på väg – deras färdriktning är viktigare för mig än deras ursprung. Vår härkomst kan vi inte ändra på, den är vad den är, men det vi kan påverka är det som ligger framför oss.»

Tur i omegnen

Liv Birgit Christensen (styremedlem i landsstyret til Slekt og Data) og jeg kjørte en rundtur i noen av bygdene omkring Östersund. Vi hadde jobbet med slekten til en amerikaner hvis ane, Hans Jonassen Sterk, emigrerte fra Trøndelag. Kildene viste at denne mannens far, Jonas Nilsson Stärk, var kommet fra Jämtland til Trøndelag omkring 1840. Jonas var litt av en kjempe, viden kjent for sin styrke, men vi antok først at han hadde fått tilnavnet i militæret, noe som var vanlig i Sverige den gangen. Jeg hadde funnet hans dåp i Alsen, og fulgte ham fra *husförhörslängd* til *husförhörslängd* uten å finne bevis for at han noen gang hadde tjent som soldat. Han hadde vært bygdeskomaker og flyttet omkring på småstedene vest for Östersund, inntil han flyttet lenger vest med sin lille familie til Norge der han fikk arbeid ved et glassverk i Beitstad, med transport av tømmer. Han flyttet senere, og fikk klengenavnet «Olvassjamten», etter gården der han bodde ved Olvatnet. Han flyttet senere til sin sønn som bodde ved Statland i Fosnes, inntil sin død i 1888.

Amerikaneren, som også bar Sterk-navnet, var på besøk i Trøndelag i sommer med sin familie, og besøkte noen av gårdene der familien hadde bodd.

Det viste seg at nåværende Alsen kirke, som ligger rett ved Alsensjön, var bygget i 1847, Jonas var døpt i 1802 så det var ikke i samme bygning. Men vi fikk en fin tur omkring i området, og en interessant samtale med en museumsansatt på Trangia Fabriksbutikk og Museum som ligger rett ved Trång der Jonas sine foreldre hadde bodd.

Arkivet i Östersund

Dagen før *Släktforskardagarna* åpnet, var jeg en tur i arkivet i Östersund, som er det vi i Norge ville ha kalt et statsarkiv.

Arkivet huser *Landsarkivet i Östersund*; *Föreningsarkivet i Jämtlands Län*, *Jamtli Arkiv*, *Nordiskt Centrum för Kulturarvs-pedagogik*, *Jämtlands Läns Fornskriftsällskap* og foreningen [Jämtlands Lokalhistoriker och Släktforskare](#).

Det svenske arkivverket er organisert lik den norske i Riksarkiv, landsarkiv og stadsarkiv. De har også to arkiv som spesialiserer seg på digitalisering.

Landsarkivet ligger rett ved siden av Jamtli Museum

Riksarkivet legger ut sine skannede kilder i «[Digitala Forskarsalen](#)», som er gratis å bruke og inneholder kirkebøker, «bouppteckningar» som er skifteprotokoller, militære ruller, kart og mye mer.

Nettsiden har et «fritext» felt der man kan søke på f.eks. navn i transkriberte databaser. I arkivet med skannede kilder, kan man søke etter sogn, län og type arkiv. De meget nyttige svenske *husförhörslängder* finnes under *kyrkoarkiv*.

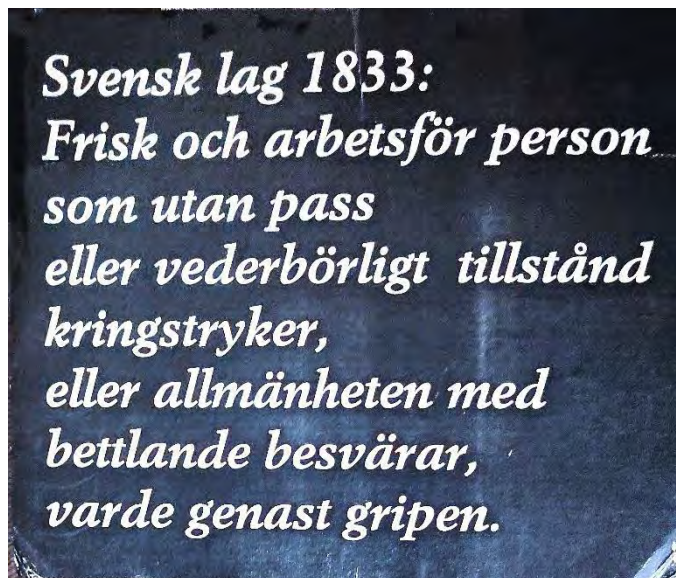
En titt inn i lesesalen i Landsarkivet i Östersund

Jamtli Museum

Dette store og spennende museet er egentlig tre museer i ett: Läns museet (historien til Jämtland og Härjedalen), Nasjonalmuseet Jamtli (med kunst og kunsthåndverk) og et stort friluftsmuseum med bygninger fra nær og fjern fortid.

Det kunnes skrives mange sider om alt det spennende jeg så der. Det er nok å si at det er vel verdt å besøke slike museer, spesielt fra områdene våre egne forfedre kom fra, for å få et innblikk i hvordan de levde før i tiden, hvilke utfordringer de hadde og hvordan de møtte dem.

Her følger noen få bilder, til ettertanke:

*Tar vi friskt, rent vann i kranen,
og vaskemaskin, for gitt?*

Inngangspartiet til Museet

«Barnkängor från Boda i Lit.»

Maleri fra 1885 av kunstneren Johan Tirén: Efter snöstorm: död lappgosse och hans gamla mor.

Trondheim

Fra Östersund kjørte Liv Birgit Christensen og jeg til Trondheim der jeg hadde to hovedmål: å besøke Sverresborg museum i forbindelse med et bokprosjekt vi begge er engasjert i; og å besøke noen gamle venner der. Min mann studerte på daværende NTH, så vi bodde der i noen år. Det ble noen hyggelige besøk.

Jeg rakk ikke gjøre ting som var lenger nede på prioriteringslista på denne turen, slik som å tilbringe noen timer i Arkivsenteret DORA, som hadde for tiden begrenset åpningstid; det får jeg gjøre neste gang. Men jeg var en snartur og tok noen bilder da jeg skulle til en adresse like i nærheten.

Arkivsenteret Dora

Arkivsenteret består av fire hoveddeler: Statsarkivet i Trondheim; Interkommunalt Arkiv (IKA) Trøndelag, som inkluderer Trøndelag Fylkeskommunes arkiv; Trondheim Byarkiv; samt NTNU Universitetsbiblioteket. Det tidligere vitenskapelige biblioteket Gunnerus ble fusjonert med NTNH-biblioteket for noen år siden. Gunnerus hadde en bra samling slektsbøker og genealogisk materiale.

Dorasenteret har en felles lesesal der man kan bestille og se på arkivmateriale. Det er rom med

leseapparater for mikrofilm og -fiche, arbeidsplasser med datamaskiner og plass til å bla igjennom protokoller og bunker med papirer. IKA har en egen lesesal i en nærliggende bygning.

Bunkeren, med sine tre meter tykke vegger, er velegnet som magasin.

Arkivsenteret med det flotte navnet heter med rette «Kulturbunker», da en betydelig del av bygningsmassen består av en tysk ubåt-bunker som ble bygget under 2. verdenskrig, Dora 1, og var i operativ bruk. Det er flere kulturelle tilbud i bygningskomplekset i tillegg til arkivsenteret.

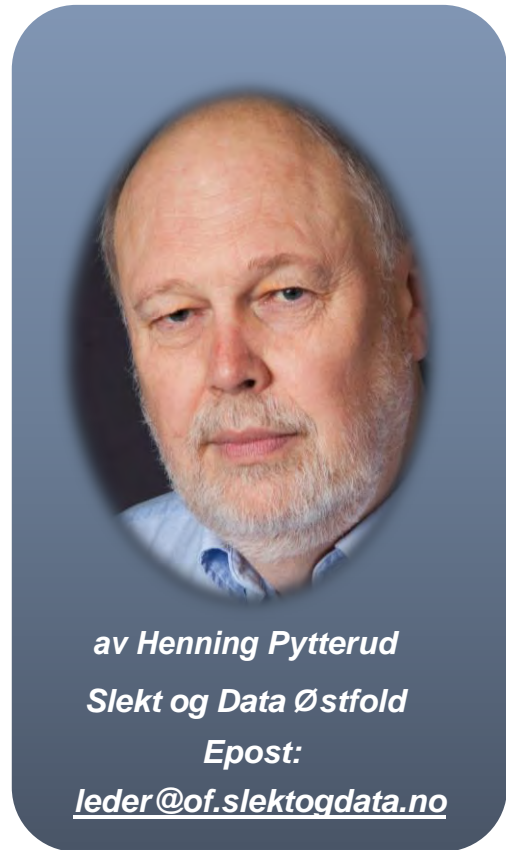
Trenger jeg antivirus?

Svaret er, som forventet, ja. Spørsmålet er heller hvilket produkt som bør brukes. Når vi kjøper en ny PC, følger det med en del program. Dette er program som produsenten har betalt for å få levert med nye maskiner. Hensikten er at noen, eller helst mange velger å bruke programmene. Det er absolutt ingen behovsvurdering bak dette. Det er langt på vei slik at man ukritisk kunne slette alle slike program. Forhandlerne tar seg betalt for å gjøre akkurat det. De kaller det å «rense» maskinen. Mange av programmene gjør ingen skade om de ligger der, bortsett fra at de tar opp plass.

Antivirusprogram som Norton, McAfee eller F-secure er ikke fullt så «beskjedne». Det er gjerne med en lisens som varer et par uker. Den går ut og det begynner å dukke opp skremmende meldinger om at du bør fornye for å være sikret. Det er lett å «bite på». Nå skal jeg ikke påstå at disse programmene er verdiløse. Det finnes sikkert noe de beskytter mot. Den beskyttelsen som ligger innbakt i Windows vil fange opp det meste. Med Windows 10 og 11 er beskyttelsen blitt bra.

Absolutt viktigst for å unngå trøbbel, er å ikke klikke på ukjente linker eller besøke tvilsomme nettsider. Hvis du liker å surfe rundt på tilbud om piratprogram og pornografi, kan ingen antivirusprogram hjelpe deg. Det er også en kjensgjerning at antivirusprogrammene forstyrrer hverandre. De fleste jobber greit sammen med Windows egen beskyttelse. Hvis du installerer flere ekstra, vil du trolig få flere problemer enn du løser.

Hvis du har brukt Norton eller en av de andre og er fornøyd med det er det ingen grunn til å slutte selv om nytteverdien er redusert med nye Windowsversjoner.

av Henning Pytterud

Slekt og Data Østfold

Epost:

leder@of.slektogdata.no

Beskyttelse i nettleser

Etter hvert er nettleserne blitt gode til å beskytte deg mot farlige nettsider. Dermed vil du få advarsel om trussel før du blir smittet. Alle slike mekanismer har sine svakheter med falske alarmer.

Det er egne betegnelser for dette. Vi snakker om «falsk positiv», *false positive* på engelsk, som er det samme som falsk alarm, det vil si at programmet mener det er en trussel uten at det er tilfelle. Motsatt snakker vi om «falsk negativ», *false negative*, når programmet godkjenner noe som ufarlig som egentlig er farlig. Begge disse typer feil er irriterende og er svakheter i programvaren.

Hvordan programmene reagerer når de finner en trussel er også viktig. Selv har jeg måttet slutte å bruke Google Chrome fordi den insisterer på at jeg er infisert med massive mengder skurkevare. Det begynte etter at jeg skrev feil i en nettside.

Hva trenger vi

Jeg tar forbehold om at jeg ikke kjenner alle disse produktene. De har gjennomgått utvikling og utvidelser siden de først så dagens lys i PCens barndom. Mange av programmene har eksistert i flere titalls år. Disse programmene har derfor fått funksjonalitet ut over beskyttelse mot virus. Det kan være sikker lagring av passord eller opprydding i unødvendige filer.

Windows er ikke mer stabil enn at feil vil oppstå. Med alle de millioner kombinasjoner av museklikk og tastevalg og stor variasjon i program som installeres, vil feil oppstå. Feil av denne typen skyldes ikke virus og vil derfor ikke oppdages.

Personlig er jeg tilhenger av program som kan kjøres når man ønsker, for å analysere maskinen og rette en del typer vanlige feil. Hvis du søker på nettet for å finne hva som er anbefalt, er det ganske forvirrende. De forskjellige testene gir helt

forskjellig resultat. Selv har jeg hatt god nytte av programmet «Restoro» som på nettet dømmes til ubrukelig.

Det finnes et par gratisprogram i denne kategorien. Det er gjerne snakk om en gratisversjon og en betalt versjon av samme program. Selvfølgelig finner gratisversjonen feil som du må betale for å få rettet.

«Total Av – Antivirus Pro» er et alternativ. Det kom godt ut av en norsk sammenligning nylig. Det er også tilgjengelig på norsk.

«Ccleaner» er et annet eksempel. Dette programmet har eksistert lenge. Vær obs på at gratisversjonen inneholder reklame.

At jeg nevner disse programmene må ikke oppfattes som en anbefaling. Det er ment som tips i tilfelle du ikke aner hvor du skal begynne. Jeg anbefaler å google «Ccleaner alternative» eller «best antivirus program». Langt fra alle er på norsk.

STØTT OSS MED DIN GRASROTANDEL!

Grasrotandelen gir deg som spiller hos Norsk Tipping mulighet til å bestemme hvem som skal motta noe av overskuddet til Norsk Tipping. Hver gang du spiller går inntil 7 prosent av din spillinnsats til den grasrotmottakeren du velger – uten at det går utover din innsats, premie eller vinningsjans. Vi oppfordrer deg til å støtte oss i SLEKT OG DATA ØSTFOLD

Bli Grasrotgiver i dag! Du kan bli grasrotgiver i alle Norsk Tippings kanaler eller ved å sende SMS «Grasrotandelen 993536431» til 2020

Besøk i ArkivØst

Vi har tidligere omtalt ArkivØst i forbindelse med den offisielle åpningen av det utvidede lokalet i august i fjor, der to representanter fra Slekt og Data Østfold var til stede. Den 28. september i år var vi privilegert å kunne holde medlemsmøte der, med foredrag av historiker og arkivar Trond Svandal, som fortalte oss om arkivet og dets ressurser for slektsgranskere. Etterpå ble vi delt i to grupper og vist rundt i lokalene. Her følger litt av det vi lærte på møtet, som hadde godt oppmøte.

Om arkivet

Det tidligere Østfold Interkommunale Arkivselskap, IKA, ble, etter sammenslåing av fylkene Akershus, Buskerud og Østfold til Viken fylke, omorganisert. Selskapet ble stiftet i 2002, med flere Østfold kommuner samt fylkeskommunen som medeiere. De første årene drev arkivselskapet mest med rådgivning til kommunene om hvordan de skulle organisere og ta vare på sitt materiale. I 2014 fikk IKA nye lokaler. Det viste seg snart at depotet hadde altfor liten lagringskapasitet, og etter fylkessammenslåingen i 2020 ble flere nye kommuner fra det tidligere Akershus med, og dermed var behovet for et mye større depot presserende. (Kommuner fra Buskerud tilhører IKA Kongsberg, ble vi fortalt.) I mai 2022 ble de nye lokalene, med stort depot på omkring 40.000 hyllemeter, kontorer og rom til digitalisering og behandling av arkivalia, tatt i bruk.

Den offisielle åpningen fant sted den 25. august (se Østfoldslekt 2-2022).

Eierkommunene i Østfold omfatter følgende kommuner (med historiske kommuner i parentes): Halden (Berg og Idd); Aremark; Marker (Rødenes og Øymark); Indre Østfold (Hobøl, Spydeberg, Eidsberg, Mysen, Askim og Trøgstad); Skiptvet; Rakkestad (Degernes); Sarpsborg (Tune/Rolvsøy, Varteig og Skjeberg); Hvaler; Råde; Våler; samt Moss (Rygge og Jeløy). Fredrikstad har sitt eget byarkiv, som omfatter kilder fra Borge, Glemmen, Kråkerøy, Onsøy, Rolvsøy (fra 1910) og Torsnes, så vel som Fredrikstad kommune. I tillegg er arkivalia fra 10 kommuner i det tidligere Akershus med i ArkivØst, samt Viken Fylkeskommune.

Kommunale arkiv finnes fra omkring tiden formannskapskommunene ble organisert i 1838, men fra en del steder fra enda tidligere.

Kilder til personopplysninger

Svandals foredrag hadde tittelen: Kilder til slekt og personer i ArkivØst. Kommunale arkiv har mange kilder som kan inneholde personopplysninger av interesse for oss slektsgranskere, fra bl.a. følgende etater:

- Skolevesenet (f.eks. elevkort, straffe-protokoller og karakterprotokoller)
- Fattigvesenet (f.eks. hjemstavns-protokoller)
- Barnevernet og arkiv etter barnehjem
- Skatteetaten og ligningsvesenet (f.eks. likningsprotokoller og skattetaksmatrikler)
- Kommunestyre og formannskap (møtebøker, forhandlingsprotokoller mm.)
- Helse- og omsorgstjenester
- Diverse kommunale råd og utvalg (møteprotokoller, saksdokumenter mm.)
- Husnemda og husbanken
- Bygningsråd (branntakster, lokale kart, matrikler, byggesaker fra 1890-årene og fremover)
- Sunnhetskommisjonen (vaksinasjons-protokoller mm.)

Andre spennende kilder med personopplysninger er kommunale folketellinger og manntalls-lister, rasjoneringskort fra krigen og huslister fra 1917, fikk vi vite.

Privatarkiv

ArkivØst har kun noen få privatarkiv. I Østfold er de fleste privatarkivene (f.eks. fra bedrifter, organisasjoner, ol.) tatt hånd om av Østfold-museene (spesielt Borgarsyssel Museum i Sarpsborg).

Private bedrifter har per i dag ikke plikt til å levere sitt arkivmateriale til arkiv eller museer til oppbevaring, disse klassifiseres fortsatt som privat eiendom, mens offentlige arkiv kommer inn under arkivloven som sier at offentlige virksomheter skal overføre eldre og avsluttede arkiver til et arkivdepot for langtidsbevaring. Men det er utarbeidet en bevarings- og samhandlingsplan for privatarkiv, og det er håp om at betydelige flere viktige kilder til historie og personopplysninger fra bedrifter, foreninger og andre lokale instanser, vil bli tatt forsvarlig hånd om i tiden fremover.

Arkivar Trond Svandal forteller om ressursene i kommunale arkiv.

Fra kommunene til depotet

Kommunalt arkivmateriale er ikke alltid blitt forsvarlig oppbevart, ble vi fortalt, verdifulle papirer har noen ganger ligget hulter til bulter i fuktige kjellere eller loft. Ansatte fra ArkivØst må først få litt orden i materialet, og oversikt over hva som finnes der. Deretter må det transporteres til ArkivØst sine lokaler. Sanering av materialet er da neste skritt, da muggsopp og skadedyr utgjør et stort problem.

Svandal forklarer skadene mugg og skadedyr kan forårsake i papir, og saneringsrutinene arkivet må anvende. Arkivet har egne rom og utstyr til dette tidkrevende arbeidet.

ArkivØst har et stort fryserom der innkommet arkivmateriale kan fryses i ett døgn, til alt innholdet har nådd en kjernetemperatur på -25° ,

noe som dreper skadedyr slik som sølvkre og skjeggkre og deres egg. Materialet opptines da varsomt, så ikke kondens skaper ytterligere problemer.

Da vi ble vist rundt i lokalet, fikk vi se limfeller (striper med klebrig tape) som var lagt på gulvet rundt de innkomne eskene i eget avgrenset område, inntil materialet kunne bli frysebehandlet, slik at ikke insekter har mulighet å slippe unna og infisere annet materiale.

Slik kan materiale fra kommunene ankomme Arkivøst. Vi ble forklart litt om hva som skjer når esker og pakker med papirer med arkivalia ankommer depotet.

I selve depotet, er luftfuktighet og temperatur nøye kontrollert for å forhindre muggdannelse og formering av skadedyr. Materiale som ennå ikke er muggsanert blir lagret tett innpakket i plast slik at ikke muggsporer vil kunne spre seg i luften, noe som vil være helsefarlig for de ansatte som oppholder seg mye i depotet, samt for besøkende som vil granske kildene, så vel som skadelig for resten av materialet i arkivhyllene. Dette må da behandles innen det blir brukt av publikum.

En gruppe fra Slekt og Data blir vist rundt i depotet av historiker Karen-Marie Stokke.

Oversikt over kommunale kilder

Arkiv i Norge legger ut inventarlistene over sine samlinger i [Arkivportalen](#), som er en felles online katalog over deres samlinger. Det tar litt tid å bli fortrolig med systemet i Arkivportalen, materialet er organisert i serier, mapper osv. Man må nå registrere seg som bruker med brukernavn og passord. Da kan man bruke søkefeltet og gå på oppdagelsesreise i treffene man får.

Da - Moss fattigvesen, Moss forsorgsvesen og Kong Carl Johans hospital
IKAO/M-A-1002/D/Da

Klausulert (Informasjon om klausulert materiale)
Fritt tilgjengelig (lesesalreglement ol.) (0 år)

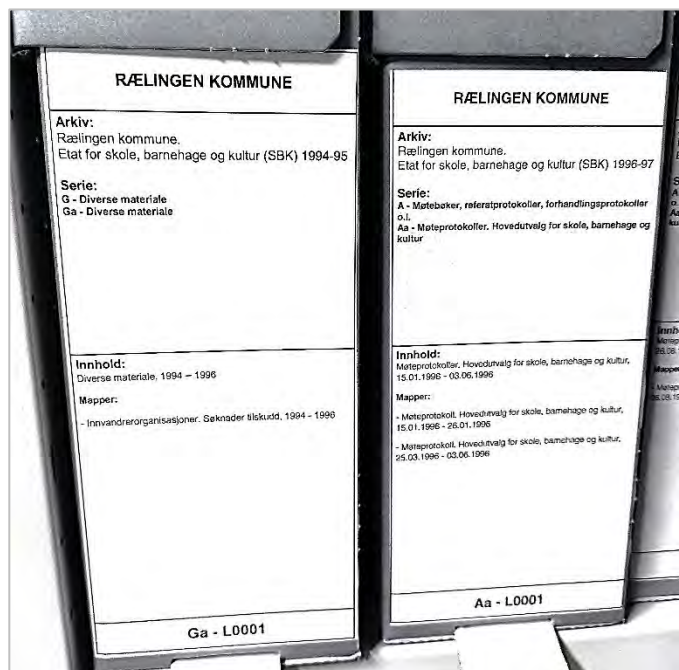
▼ Detaljer

Tilhører
Arkivinstusjoner: Arkiv Øst IKS
Arkiv: M-A-1002 - Moss fattigstyre
Serie: D - Saksarkiv ordnet etter organets hovedsystem
Serie: Da - Moss fattigvesen, Moss forsorgsvesen og Kong Carl Johans hospital

Aktører

For spørsmål om denne arkivheten vennligst ta kontakt med:
E-post: post@arkivo.no
arkivo.no: arkivo.no
Telefonnummer: 45619487

Et treff fra fattigvesenet i Moss kan se slik ut. Man ser at originalen er oppbevart i Arkivøst og får kontaktopplysninger dit, man får arkivreferanse-nummeret og navnet, samt opplysninger om serien.

Mappene i hyllene er merket med kommune, arkiv, serie og innhold, i samsvar med katalogiserings-systemet i Arkivportalen.

Men Arkivportalen er kun en katalog, og inneholder ikke digitaliserte kilder.

Digitaliserte kilder fra kommunene

Materiale fra kommunale- og fylkesarkiv som er blitt digitalisert legges ut på [Digitalarkivet](#) som er en felles plattform for publisering av kilder fra samtlige arkiv i Norge. Bruk *Finn kilde* knappen, og velg ønsket kategori fra menyen, tidsperiode samt sted fra geografi-menyen, for å se hva som finnes fra kommunen du er interessert i. Det er foreløpig kun en liten prosent av kommunale arkiver som er digitalisert og tilgjengelig i Digitalarkivet, men arbeidet er pågående så nye kilder legges ut fortløpende. Enkelte kommunale arkiv, slik som Oslo Byarkiv, har en del materiale på egne nettsider samt lenker derfra til relevante kilder i Digitalarkivet.

«En digital tid – hva nå?»

I vår digitale tid er arkivmateriale ikke bare av papir, minner arkivar Trond Svandal oss om, nå blir det meste av saksdokumenter produsert og lagret elektronisk. Så utfordringen for arkivene i dag er hvordan man skal kunne ta vare på alt dette materialet, så det ikke går tapt for fremtidige generasjoner. Men blir det like spennende som å bla i gamle protokoller?

Gamle protokoller hentes frem fra reolene, klare til gjennomsyn. Hvilke opplysninger om dine forfedre kan skjule seg i en slik protokoll?

Besøke ArkivØst?

Arkivar Trond Svandal understreket at arkivet ønsker besøkende velkommen. En viktig del av deres oppgave er å gjøre disse kildene tilgjengelig for publikum (så vel som for kommunene, forskere og andre fagfolk). Og kommunale kilder er viktig for slektsgranskere for å lære ens forfedre bedre å kjenne, her finner man de interessante personopplysningene man ikke finner i nasjonale kilder.

De fleste kildene i depotet er fritt tilgjengelig for publikum, men vanlige klausuler gjelder (regler for offentlig innsyn i arkivkilder, grunnet personvernlovgivning). 60 års klausul er vanlig for kommunale kilder, men 80 år der det kan forekomme sensitive opplysninger og 100 år for kilder med opplysninger om adopsjoner og bortsatte barn. Vi ble minnet om

Omvisning i depotet. Her er over 40.000 hyllemeter som fylles raskt opp med kommunale kilder.

at kommunale tellinger er sperret i kun 60 år, mot 100 år for nasjonale folketellinger.

Det er mulig å søke om partsinnsyn i sperrede kilder som angår ens selv eller nærmeste familie, søknad må i tilfelle rettes til den aktuelle eierkommunen eller fylkeskommunen og ikke til selve arkivet.

Vi ble opplyst om at det kan være lurt å kontakte arkivpersonalet i forveien, per telefon eller ved å sende en email, og gi beskjed om hva man ønsker å se på, senest dagen før man ønsker å besøke arkivet. Det tar tid å finne frem dokumenter fra depotet. Er personalet informert dagen i forveien kan de finne frem materialet av interesse og ha det klart til gjennomsyn. Og vi ble informert om at enkelte arkivalia må saneres for mugg før publikum får tilgang, dette kan gjøres ved behov, men tar jo litt tid.

[ArkivØst](#) befinner seg i Rådhusveien 27 på Borgenhaugen, og er åpent mandag-fredag fra kl. 9.00-15.00.

Tekst og bilder: Margaret H. Strand

(En kortere versjon av denne artikkelen er levert til Moss Historielags medlemsblad, Strandsitteren.)

Slektsgranskertips

Slektshistoriske foreninger

Den konklusjon jeg alltid trekker etter slike tilstelninger som den svenske slektsforskerdagen er at det lønner seg å melde seg inn, i alle fall for en periode, i slektshistoriske foreninger eller historielag fra de områdene ens forfedre kom fra.

Disse lagene sitter på lokale ressurser som ikke finnes i Digitalarkivet eller andre nasjonale plattformer, og ofte ikke på nettet i det hele tatt. Det kan være transkriberte kilder i papir-format eller CD-rom, lokale skildringer, bilder, ressurser på deres nettsider, og ikke minst personer med inngående kunnskap til stedet og slektene som bodde der.

Men, som medlem av Slegt og Data, bør du ikke glemme lokallagene rundt omkring i landet. Ta en titt på **Slegt og Data der du bor**, [på nettsiden](#), og ta en virtuell reise rundt i landet. Mange lag har egne ressurser under posten *Lokale kilder*, eller lenker til databaser, fotosamlinger mm.

Skannede folketellinger

Ta tid å se på skannede folketellinger så vel som transkriberte! Det som er transkribert er ikke nødvendigvis alle opplysningene som finnes i originalen. Og flere folketellinger har opplysninger som går over mer enn én side, og mer enn én type liste.

1875-tellingen, for eksempel, har en side for *Kreaturhold den 31. December 1875* og *Udsæd i Aaret 1875*.

Noen tellinger/poster har lenke direkte fra **Skannet**-knappen, i andre (der knappen er i en lysere farge slik som her) må man bruke menyen nederst til høyre, og bla frem i kilden, som kan ha register med hovedlister, spesial-lister mm, og tellingskretser.

Opplysninger over tellingskrets og bosted finnes i den blå menyen under kildeinformasjon:

Tellingskrets: 1 >

Bosted land: 0128 Johnsten >

Matr.nr/Gnr: 65a

Løpenr/Bnr:

SKANNET VERSJON

> Vis innholdsside

> Vis første side

Her kan man da lete opp tellingskrets 1 og bostedet 0128 Johnsten.

Gårdbruker og selveier Ole Kristoffersen, på Johnsten i Råde, har 3 hester, 6 storfe og 2 kalver, 6 får/lam og 2 griser. Han har sådd 1 ¼ tønne hvete, 1 ½ tønne rug, 2 ½ tønner bygg, 13 tønner havre; 40 *Skaalpund* gressfrø og 14 tønner med poteter. Disse opplysninger får man ikke i den transkriberte versjonen.

Digitalarkivet

Man kan bruke Digitalarkivet uten å være logget på, men ved å registrere seg og logge på får man tilgang til flere funksjoner. Én av disse som ofte er oversett er den lille piltasten som peker nedover.

Denne menyen finnes når man er inne i en skannet kilde. Knappen brukes til å lagre den skannede siden. Man kan samle sidene i «et hefte» som kan da lastes ned i PDF-format og/eller printes ut. Man ser lenken (PDF-hefte) på den øverste menyen (så lenge man ikke er i fullskjerm-modus) og ved å klikke der får man en liste over sidene man har lagret, samt «hefter» man tidligere har generert. Man kan velge å legge til en forside og innholdsfortegnelse før man skriver ut eller lagrer heftet på PCen sin. Og kildehenvisninger følger med på hver side, Heftene blir kun lagret på nettsiden i to uker.